

KÜRESELLEŞME VE SOSYAL DEVLET¹

Arş. Gör. Ali Tarık GÜMÜŞ²

ÖZET

Durağan bir nitelik arz etmeyen devlet, farklı tarihsel şartlara ve ideolojik hareketlere göre değişebilir niteliktedir. 20. yy. boyunca çok sayıda ülke tarafından benimsenen sosyal devlet, ilk olarak endüstri devriminin etkileriyle ortaya çıkmaya başlamıştır. Sosyal devlet, II. Dünya Savaşı sonrasında genişleme eğilimi göstererek “Altın Çağ”ını yaşamıştır. Daha sonra 1970’li yıllarda yaşanan ekonomik krizlerle birlikte, sosyal devletin büyümesi durmuş ve bir geri gidiş başlamıştır. Söz konusu geriye gidişten, küreselleşme sorumlu tutularak, sosyal devletin kronik krizinin nedeni olarak görülmüştür.

Küreselleşme; siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik sistemlerin ulusal sınırların ötesinde büyüyen karşılıklı bağımlılık tarafından karakterize edilen uluslararası değişim sürecidir. Sosyal devletin maruz kaldığı kriz süreci, özellikle ekonomik küreselleşmeyle ilgili bir durumdur. Ekonomik küreselleşme ise, dünya piyasalarının bütünleşmesiyle ilgili bir süreçtir.

Ulusal ekonomiler; uluslararası piyasalara açılıyorken, hükümetler de küresel rekabete adapte olmaya zorlanmaktadır. Söz konusu rekabet zorunluluğu, sosyal devlet programlarının yoğun maliyetlerinin kısıtlanması çabasını da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla bu süreçte; gelir eşitsizliği, işçilerin korunması ve sosyal yardımların dönüşümü yönündeki baskı artmıştır.

¹ Bu çalışma, TÜBİTAK tarafından sağlanan yurtdışı araştırma bursu sayesinde, Leicester Üniversitesi Hukuk Fakültesinde yapılan araştırmalar sonucunda hazırlanmıştır.

² Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kamu Hukuku Anabilimdalı Genel Kamu Hukuku Bilimdalı Araştırma Görevlisi.

Ayrıca küreselleşmenin; ekonomi politikalarında oluşturduğu etkiyle, sosyal devlet üzerindeki baskıları arttırmasında, neoliberal düşüncenin anahtar rol oynadığı görülmektedir.

Bu makale, küreselleşme sürecinde sosyal devlette yaşanan azalma ve değişimi açıklamaya çalışacaktır.

ANAHTAR KELİMELER: 1-Küreselleşme 2-sosyal devlet 3-Refah Devleti 4- Sosyal ve Ekonomik Haklar 5- Neo-liberalizm

GLOBALİZATION AND SOCIAL STATE

ABSTRACT

The state is not static; it is a changeable entity that adapts according to different historical conditions and ideological movements. The welfare state was adopted by a number of nations during the 20th century, especially when the effects of the industrial revolution began to be clear. When II. World war afterwards Welfare state was widening "Golden Age" of existence. After That 1970's years economic crises together the welfare state stopped its growing path, and began to be regressed. Globalization deal with that is the cause of the chronic crisis of the welfare state.

Globalization is the process of international change that is characterized by a growing interconnectedness between political, social, cultural and economic systems beyond national borders. Welfare state expose to crises process that is especially the case with respect to economic globalization. Economic globalization refers to related processes: the integration of world financial markets.

As national economies open to the international market, governments are forced to adapt to the imperatives of global competition, and this means cutting cost-intensive welfare programmes. These processes increased income inequality, and put pressures on welfare states to transform worker protection and benefits in the states. The "new-politics" aims welfare state retrenchment.

Neoliberalism was a key factor in the development of globalization that it economic policy involved an attack on the welfare state.

This article attempts to explain changes and decline of welfare state in globalization process

KEYWORDS: 1-Globalization 2-Welfare State 3- Social State 4-Social and Economic Rights 5- Neoliberalism

I. GİRİŞ

II. Dünya Savaşı'ndan 70'li yıllara gelindiğinde; Bretton Woods sistemi çökmüş(1971), birinci (1973-1974) ve ikinci (1979-1980) petrol krizleri yaşanmış, staglasyon(ekonomik durgunluk), Keynesyen iktisadın yetersizliği ve bunların yanında artan sosyal talepler nedeniyle devletin mali anlamda krize girmesi söz konusu olmuştur³.

Devletin mali krize girmesinin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bu süreçte sosyal devlet tarafından sağlanan sosyal yardımların artarak sürmesi, sosyal devletin gereğinden fazla büyümesine neden olmuştur. Önemli boyutlara ulaşan sosyal devlet, ekonomik büyümenin yavaşlamasına kadar herhangi bir problem teşkil etmemiştir. Ancak ekonomik büyümenin yavaşlamaya başlamasıyla beraber; daha önce tolare edilebilen bazı problemler etkisini arttırmaya başlamıştır. Bu bağlamda nüfusun yaşlanması, yüksek oranda işsizlik, sosyal harcamaların kaynağını oluşturan yüksek vergi oranları, işçilerin artan sosyal güvenlik talepleri gibi maliyet getiren faktörler, işverenler tarafından fiyatlara yansıtılmış ve fiyatların yükselmesine neden olmuştur. Bu durum; küreselleşen ve gittikçe daha rekabetçi hale gelen dünya ekonomisinde, rekabet gücünün azalmasına neden olmuş ve sosyal programların olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılmasını gündeme getirerek sosyal devletin gerektirdiği uygulamaların daha fazla sürdürülemeyeceğine dair kanıları güçlendirmiştir. Böylelikle sosyal devlet tartışılır hale gelmiştir⁴. Sosyal devletin tartışılmaya başlandığı bu

³ ŞAYLAN, Gencay, **Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**, İmge Kitabevi, Ankara 2003, s. 120-123; MIDGLEY, James, **Social Welfare in Global Context**, Sage Publications, California 1997, s. 138.

⁴ SALLAN GÜL, Songül, **Sosyal Devlet Bitti, Yaşasın Piyasa! Yeni Liberalizm ve Muhafazakârlık Kısacasında Sosyal Devlet**, Ebabil Yayınları, Ankara 2006, s. 170; BARRY, Norman P., **Yeni Sağ**, Çev. Cevdet Akyan, Tisamat Yayınları, Ankara 1989, s. 14-15; KARA, Uğur,

süreçte, devletin ekonomik anlamda yük getiren sosyal masrafları kısması gerektiği ifade edilmiş ve söz konusu gereklilik; iç nedenlerden çok küreselleşmeye dayandırılmıştır⁵.

Bu hususta ilk somut çabalar Reagan ve Thatcher'in öncülüğünde ortaya konulmuştur. Ekonomik problemlerin önemli boyutta olduğu bir dönemde iş başına gelen ABD'de Reagan ve İngiltere'de Thatcher; neoliberal düşüncelerin de etkisiyle, söz konusu ekonomik problemlerden sosyal devleti sorumlu tutmuşlardır. Thatcher ve Reagan'a göre; sosyal devlet, bir takım problemleri çözmek yerine, sosyal ve ekonomik problemlere neden olmuştur. Dolayısıyla sosyal devletin yeniden yapılandırılarak bir dönüşüme tabi tutulması gerekmektedir⁶. Reagan ve Thatcher'in iddialarının temelinde; Keynesyen anlayışın, sosyal harcamaları arttırarak ekonominin bozulmasına neden olduğuna ilişkin düşüncenin yer alması nedeniyle⁷; söz konusu dönüşümün temelinde sosyal devletin sosyal harcamalarının azaltılması yer almaktadır. Nitekim Thatcher ve Reagan bu hususta siyasi anlamda risk alarak, önemli adımlar atmışlar⁸ ve sosyal devletin yeniden yapılandırılmasına ya da dönüşümüne ilişkin önemli bir sürecin başlamasına ve diğer devletlerinde benzer düzenlemeleri benimsemelerine neden olmuşlardır.

Çalışmamız açısından önem arz eden husus ise, söz konusu süreç üzerinde küreselleşmenin meydana getirdiği etkidir. Nitekim sosyal devletin yeniden yapılandırılması ya da dönüşümüne ilişkin süreç, küreselleşme sürecine paralel olarak günümüzde de devam etmektedir. Özellikle küreselleşmenin getirdiği küresel rekabet, sosyal devletin çok

Sosyal Devletin Yükselişi ve Düşüşü, Maki Yayınları, Ankara 2004, s. 250; RYAN, Paul, State of the Welfare State, **Review of Income and Wealth**, Series 49, Number 1, March 2003, s. 142.

⁵ STARKE, Peter, The Politics of Welfare State Retrenchment: A Literature Review, **Social Policy & Administration**, Vol. 40, no. 1, February 2006, s. 115.

⁶ STARKE, s. 105.

⁷ MIDGLEY, s. 140.

⁸ SCARBROUGH, Elinor, West European Welfare States: The Old Politics of Retrenchment, **European Journal of Political Research**, Vol. 38, 2000, s. 226.

önemli boyutlarda sınırlandırılmasına neden olmaktadır. Bu itibarla çalışmamızın amacı, küreselleşmenin etkisiyle sosyal devlette meydana gelen değişimdir. Bu hususta kullanacağımız yöntem ise, devlet yapısı ve özellikle sosyal ve ekonomik haklara ilişkin yaklaşımda meydana gelen yaklaşım farklılıklarını ortaya koymaktan ibaret olacaktır. Ancak öncelikle, sosyal devlet ve küreselleşme kavramlarından ne anlaşılması gerektiği ortaya konulmalıdır.

II. SOSYAL DEVLET

Pek çok yazar; sosyal devletin, tanımlaması zor bir kavram olduğunu ifade etmektedir. Ancak bütün zorluğuna karşın sosyal devleti tanımlamaya yönelik pek çok çaba da söz konusudur. Farklı bakış açılarına göre yapılan tanımlamaların bazıları; sosyal devletin genel niteliklerinden veya amacından yola çıkılarak yapılmakta; diğer bazıları ise, sosyal devlette bulunması gereken özellikleri sıralayarak bunu yapmaktadırlar. Bir kısım yazarlar ise, sosyal devleti “refah” kavramını temel alarak somutlaştırma gayretine girişmektedirler. Son bir çaba ise, sosyal devletin yokluğu durumunu dikkate almaktadır.

Sosyal devletin genel niteliklerinden veya amacından yola çıkılarak yapılan tanımlamalara göre; sosyal devletin temel amacının, vatandaşlarına "insan onuru"na yaraşır asgari yaşam standartlarını sağlamak olduğundan hareket edilmiştir. Söz konusu yaklaşıma göre; sosyal devlet, bu amacı gereği, sosyal ve ekonomik yaşama aktif müdahalelerde bulunarak sosyal adaleti sağlamaya çalışmak zorundadır⁹.

⁹ GÖZLER, Kemal, **Türk Anayasa Hukuku**, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2000, s. 155; ÖZBUDUN, Ergun, **Türk Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara 1995, s. 99; ATAR, Yavuz, **Türk Anayasa Hukuku**, Mimoza Yayınları, Konya 2005, s. 96; AKYILMAZ, Bahtiyar, **İdare Hukuku**, Sayram Yayınları, Konya 2004, s. 93-95; YILDIRIM, Ramazan, **Devletin Yapısı ve Nitelikleri (Anayasa Hukuku Ders Notları)**, Akader Yayınları, Diyarbakır 2003, s. 129-131; BULUT, Nihat, Küreselleşme Sosyal Devletin Sonu mu?, **AÜHFD**, c. 52, sy. 2, Ankara 2003, s. 174; Daha ayrıntılı bilgi için Bkz. GÜMÜŞ, A. Tarık, **Türk Anayasasında Kişinin Maddi ve Manevi Varlığını Koruma ve Geliştirme Hakkı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2004, s. 3, 11, 47 vd., 91 vd; GÜMÜŞ, A. Tarık, **Türk Anayasasında Kişinin Maddi ve Manevi Varlığını Koruma ve Geliştirme Hakkı**, **SÜHFD**, c. 13, sy. 2, 2005, s.

Dolayısıyla sosyal devlet, vatandaşlarının yaşamını metalaştırmayan¹⁰ ve kendisine amaç olarak tıpkı liberal devletteki gibi bireyi esas alan bir devlet yapılanması olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak liberal devletten farklı olarak sosyal devlette temel alınan birey, toplumdaki sosyal ilişkiler ağı içerisinde ele alınmakta ve devlete de bu hususta aktif ve olumlu bir rol yüklenmektedir. Bu çerçevede devletin ekonomik ve sosyal bakımdan zayıf durumda olan kitlelerin durumuna "seyirci" kalması anlayışı yerine; devletin olumlu edimlerde bulunarak "hizmet edici" nitelikte olması gerektiği öne sürülmektedir¹¹.

Sosyal devlette bulunması gereken özellikleri sıralayarak yapılan tanımlamalara göre; sosyal devlet belli özelliklere sahiptir ve bu özelliklerin sıralanması suretiyle sosyal devletin ne olduğu anlaşılabilir. Bu çerçevede Asa Briggs'in, 60'lı yıllarda yapmış olduğu sosyal devlet tanımı şu şekildedir: "sosyal devlet, piyasa güçlerinin fonksiyonunu üç yönde düzenleyerek, piyasanın gücünü organize etmektedir." Bu doğrultuda sosyal devletin üç temel özelliğinden bahsetmektedir. 1-Pazarın iş veya mülkiyet değerlerinden yararlanamayan bireylere ve ailelere; çalışmalarına veya yoksulluklarına bakılmaksızın minimum bir gelirin garanti edilmesi gerekmektedir. 2-Bireyin ve ailelerin sosyal bağlamda krize girmelerine yol açan, örneğin; hastalık, yaşlılık ve işsizlik gibi sosyal risklere karşı korunmalar zorunludur. 3-Bütün vatandaşlara en iyi yaşam standartlarının ve sosyal hizmetlerin, hiçbir ayırım yapılmaksızın sağlanması temel hedef olarak belirlenmelidir. Bu hususta birçok eserde beş büyük hizmet vurgulanmaktadır. Bunlar; eğitim, sağlık, konut, sosyal güvenlik ve kişisel sosyal hizmetlerdir Söz konusu tanım;

142-150; GÜMÜŞ, A. Tarık, Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti, **Uluslar arası Davraz Kongresi Küresel Diyalog**, Isparta 2009, s. 149.

¹⁰ NOAH L.-E., KAPLAN A., and LEVANON A., Distributive Justice and Attitudes Toward the Welfare State **Social Justice Research**, Vol. 16, No. 1, March 2003, s. 2.

¹¹ DOĞAN, İlyas, **Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum**, Alfa Yayınları, İstanbul 2002, s. 259.

60'lı yılların değerleriyle yapılan bir tanım¹² olmasına karşın, günümüzde de Lowe gibi bazı görüş sahipleri tarafından da uygun bulunmaktadır¹³.

Helmut Ridder'e göre ise, sosyal devletin üç boyutu vardır. Birinci boyut, devletin sosyal yükümlülüğü gereği; yasama, yürütme ve yargı organları aracılığıyla sosyal ve hukuksal kurumların uyumunu sağlama yükümlülüğüdür. İkinci boyutu, "temel hakların sosyal yükümlülüğü" olarak adlandırılan ve bu hakların herkese eşit oranda sunularak gerçek özgürlüğü sağlama yükümlülüğüdür. Üçüncü boyut ise, sosyal devlet ve demokrasiyi bağlantılı ele alarak, toplumu demokratik bir organizasyona bağlama, bu çerçevede "devletin ve toplumun homojenleştirilmesi"dir¹⁴.

"Refah" kavramı, temel alınarak yapılmaya çalışılan tanımlamalara göre ise; sosyal devletin başlangıç seviyesi olarak, sosyal harcamaların Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla'ya (GSYİH) oranı ele alınmakta ve buna dair bir ölçü ortaya konulmaktadır. Söz konusu oranın sosyal devletle ilgili en temel bilimsel gösterge olduğu öne sürülmektedir¹⁵.

Bu çerçevede Pierson'un çalışmasında bir devletin sosyal devlet olarak değerlendirilebilmesi için sosyal harcamalarının GSYİH oranının % 3 ya da %5 olması gerekmektedir. Esas itibariyle Pierson bu hususta %3'ü benimsemekte, ancak söz konusu oranın %5 olarak da ele alınabileceğini ortaya koymaktadır¹⁶.

Pierson'un çalışmasında sosyal harcamaların büyümesinin, GSYİH'nin %3 ve %5'ine ulaştığı yılları gösterir bir tablo sunulmaktadır. Söz konusu tablo sırasıyla, Belçika 1923 ve 1933'te, Hollanda 1920 ve 1934'de, Fransa 1921 ve 1931'de, İtalya 1923 ve 1940'da, Almanya

¹² BRIGGS, Asa, The Welfare State in Historical Perspective, **European Journal of Sociology**, Vol. 2, 1961, 228; LOWE, Rodney, **The Welfare State in Britain since 1945**, Macmillan Press, London 1999, s. 14.

¹³ POWELL M., HEWITT M., **Welfare State and Welfare Change**, Open University Press, Buckingham 2002, s. 6;LOWE, s. 1.

¹⁴ GÖREN, Zafer, Sosyal Devlet, **Prof. Dr. Seyfullah Edis'e Armağan**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, İzmir 2000, s. 4-5

¹⁵ STARKE, s. 112.

¹⁶ PIERSON, Christopher, **Beyond The Welfare State? The New Political Economy of Welfare**, Polity Press, Cambridge 2001, s. 104.

1900 ve 1915’de, İrlanda 1905 ve 1920’de, UK 1905 ve 1920’de, Danimarka 1908 ve 1918’de, Norveç 1917 ve 1926’da, İsveç 1905 ve 1921’de Finlandiya 1926 ve 1947’de, Avusturya 1926 ve 1932’de, Avustralya 1922 ve 1932’de, Yeni Zelanda 1911 ve 1920’de, Kanada 1921 ve 1931’de, ABD 1920 ve 1931’de, İsviçre 1900 (bu yıla kadar kayıtlar mevcut) ve 1920’de bu oranlara ulaşılabilmiştir. Pierson’un değerlendirmesine göre, söz konusu ülkelerin sosyal devlet karakterlerinin başlangıcı hususunda iki tarihten biri esas alınmalıdır¹⁷.

Ancak ifade etmek gerekir ki, sosyal devletin başlangıcı hususunda sosyal harcamalarının GSYİH’ya oranı ele alınmakla birlikte, sosyal devletin gelişim ve dönüşüm sürecinde böyle bir yaklaşım tarzının her zaman doğru sonuçlar vermeyeceği ifade edilmektedir. Nitekim günümüzde sosyal devletin, sosyal harcamaların azaltılmasına yönelik pek çok yerde¹⁸ yapılan kesintinin, sosyal harcamaların GSYİH’ya oranının azaltılmasında başarılı olmadığı görülmektedir¹⁹. Bu çerçevede 70’li yılların sonlarından itibaren sosyal harcamaların önemli ölçüde artışında yaşlı nüfus ve emekli sayısındaki artışın yanında, teknolojik olarak gelişen sağlık hizmetlerinin özellikle yaşlılar için yoğun olarak kullanılması bulunmaktadır. Ayrıca artan işsizlik de sosyal harcamaların artışında önemli bir etkidir. Dolayısıyla söz konusu etkenler nedeniyle, sosyal devletin sosyal harcamalarının bir türlü azaltılamaması²⁰ göstermektedir ki, sosyal harcamalarla, sosyal devlet arasında kurulan bağlantı her zaman doğru sonuçlar vermeyebilmektedir.

Sosyal devleti “refah” kavramını temel alarak tanımlama gayretlerinde; “refah” kavramının zamana göre değişebileceği de göz önünde tutulmaktadır²¹. Nitekim sosyal devletin gereği olarak sağlanmak zorunda olunan refah, zamana göre değişim göstermektedir. Ayrıca refah

¹⁷ PIERSON, s. 107.

¹⁸ İrlanda bundan müstesnadır. Son büyüme oranlarına göre, Belçika ve Hollanda da istisnadır.

¹⁹ TAYLOR-GOUBY, Peter, The Silver Age of the Welfare State: Perspectives on Resilience, **Journal of Social Policy**, Vol. 31, Issue 4, October 2002, s. 599.

²⁰ PIERSON, s. 135.

²¹ POWELL M., HEWITT M., s. 19.

kavramı sosyal yardımların sağlanması ve mağduriyetlerin giderilmesinden daha geniş bir anlama gelmekte; bu doğrultuda sosyal devleti, sanayileşmenin ortaya çıkardığı olumsuz sonuçları, sosyal yardım türü tedbirlerle gidermeye çalışan bir devlet türünün daha ötesinde değerlendirmek gerekmektedir²².

Sosyal devletin yokluğu nazara alınarak yapılan tanımlamalara göre ise; sosyal devlet, “kırılınca tamir edilemeyen bir şey” olarak ele alınmaktadır²³.

Sosyal devleti tanımlamaya yönelik farklı bakış açılarının yanında; sosyal devlet yerine refah devleti ibaresinin de kullanıldığını görülmektedir. Bu itibarla her iki kavram arasında bulunan bağlantının da ortaya konulması gerekmektedir.

Batı toplumlarında ifade edilen “(Welfare State) Refah Devleti” kavramının sosyal devletten farklı olmadığı ifade edilmektedir²⁴. Esas

²² LUHMANN, Niklas, **Sosyal Devletin Siyaset Teorisi**, Çev. Medeni Beyaztaş, Bakış Yayınları, İstanbul 2002, s. 5.

²³ VEIT-WILSON John, States of Welfare: A Conceptual Challenge, **Social Policy and Administration**, Vol. 34, Issue 1, 2000, s. 1; POWELL M., HEWITT M., s. 5.

²⁴ KAPANİ, Münci, Sosyal Bir Devletin Belirgin Özellikleri ve Ekonomik ve Sosyal Alanlardaki Başlıca Ödevleri, **Çağdaş Anayasalarda Ekonomik ve Sosyal Haklar ve Ödevler**, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, İstanbul 1982, s. 356; ÖRÜCÜ, Ersin, **Sosyal Refah Devletinde Bir Sosyal Kamu Hizmeti Konut**, İ.Ü.H.F. Yayını, İstanbul 1972, s. 5-20; TANÖR, Bülent, **Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar**, May Yayınları, İstanbul 1978, s. 105-106; AZRAK, Sosyal Devlet, s. 213; TUNAYA, Tarık Zafer, **Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku**, İ.Ü.H.F. Yayını, İstanbul 1980, s. 725. Aksi görüşteki Tanilli'ye göre; Sosyal Devlet, ekonomik anlamda kalkınmasını tamamlamış devletlerin gelirlerini daha adil paylaştırmalarına yönelik olmasına rağmen; ekonomik anlamda henüz kalkınmasını tamamlamamış devletlerde, ulusal gelirin daha adil paylaşılmasının yanında ulusal kalkınmayı öncelikli hedef sayan devlettir. Ayrıntılı bilgi için bkz. TANİLLİ, Server, **Devlet ve Demokrasi: Anayasa Hukukuna Giriş**, İÜHF Yayınları, İstanbul 1981, s. 153-154; Tanilli'nin ortaya koymuş olduğu bu yaklaşım; doktrinde, Sosyal Devletin amacının, az gelişmiş ülkelerde, gelişmiş ülkelere farklı olarak kalkınmayı da içerdiği yönünde değerlendirilmektedir.

itibariyle söz konusu ayrımın tarihsel bir temeli bulunmaktadır. Bu bağlamda Almanya'da Weimar Cumhuriyeti döneminde devletin üstlendiği sorumlulukların fazlalığı nedeniyle olumsuz anlamda "Wohlfahrstaat" (refah devleti) terimi kullanılmıştır. Ancak daha sonraki yıllarda Alman öğretisinde, devletin sosyal yönünü ifade etmek için "Sozialstaat" (sosyal devlet) terimi kullanılmıştır²⁵.

İngiltere uygulamasında ise, refah devleti terimi, İngiliz gelenekleri doğrultusunda 19. yy.'ın sonunda doğan politik felsefenin somutlaştırılması amacıyla Beveridge Raporu sonrasında itibaren kullanılmaya başlanmıştır²⁶. Nitekim İngiliz uygulamasında, "Welfare State" refah devleti terimi tercih edilmiş ve ilk ortaya çıktığı andan itibaren olumlu anlamda kullanılmıştır. Aynı olguyu dile getirmek amacıyla hukukumuzda, "sosyal devlet" başta olmak üzere "refah devleti" ya da "sosyal refah devleti" kavramları kullanılmaktadır. Kanımızca her üç ibare de aynı kurumsal yapı ve anlayışa karşılık gelmekte, bu çerçevede Huber'in ortaya koyduğu farklılığın aksine her üç terim ile ifade edilmek istenen, yeniden dağıtımcı politikalarla sınıflararası gerilimlerin azaltılması olarak belirlemektedir. Esas itibariyle Alman öğretisindeki farklılık; tarihsel nedenlere dayanmakta, refah devletinin iyi bir üne sahip olmamasından dolayı sosyal devlet tabiri tercih edilmektedir²⁷.

Sosyal devlet ile aynı anlama gelen refah devletinin tek bir modeli bulunmayıp, bu hususta yapılmış pek çok tipoloji söz konusudur. Nitekim bu bağlamda sosyal devletler, '*Beveridgian*' and '*Bismarckian*' olmak üzere geniş bir ayrıma tabi tutulmaktadır²⁸. Bunun yanında Pierson, "*işçi sosyal devleti*" ve "*burjuvazi sosyal devleti*" olmak üzere

²⁵ CREW, David F., **Germans on Welfare: from Weimar to Hitler**, Oxford University Press US, New York 1998, s. 11; KARA, s. 22-23; ROSANVALLON, Pierre, **Refah Devletinin Krizi**, Ed. Cemal Bali Akal, Çev. Burcu Şahinli, Dost Yayınları, Ankara 2004, s. 119.

²⁶ LUND, Brian, **Understanding State Welfare: Social Justice or Social Exclusion**, Sage Publications, London 2002, s. 1; MIDGLEY, s. 90.

²⁷ KARA, s. 22-23.

²⁸ PIERSON, Christopher, Contemporary Challenges to Welfare State Development, **Political Studies**, Vol. XLVI, 1998, s. 778.

iki tip sosyal devletten bahsetmektedir.²⁹ Wilkensky H., Lebeaux C. tarafından ortaya konulmuş olan bir diğer tipolojide ise, sosyal devletler, “artakalan”(residual) ve “kurumsal”(Institutional) olarak ikiye ayrılmaktadırlar³⁰. İkinci tipoloji, Wilkensky H., Lebeaux C.’ın ABD için geçerli olan sınıflandırmasının, Titmus tarafından farklı ülkelere uygulanmasıdır. Ayrıca Titmus, “artakalan”(residual) ve “kurumsal”(Institutional) modellere üçüncü bir model olarak “endüstriyel başarı-performans modeli” eklemiştir³¹. Üçüncü bir tipoloji olarak, Mishra, endüstrileşmiş ülkelerdeki sosyal devlet sistemlerini, “ayrılmış sosyal devletler” ve “birleştirilmiş sosyal devletler” olarak ikiye ayırmaktadır³². Dördüncü bir tipoloji: Furnis N., Tilton T., ortaya koyduğu “pozitif devlet”, “sosyal güvenlik devleti” ve “sosyal refah devleti” şeklinde yapılan ayırmadır³³. Söz konusu tipolojilerin ayrıntılı olarak incelenmesi, bu çalışmanın boyutlarını aşacağından, bu hususta; en yaygın kullanılan tipoloji olan Esping Andersen’in üçlü sınıflandırmasına değinmek yeterli bir yaklaşım olacaktır.

²⁹ Pierson’ göre, işçi Sosyal Devleti; çalışma, dinlenme ve iş güvenliği haklarının sağlandığı, kanuni kamu sosyal güvenlik sistemi ve kamu gelirleri bakımından işçilerin belirleyici olduğu, sosyal vatandaşlıktan ziyade, sınıf temelli, evrensel, tek biçimli ve geniş kapsamlı olduğu; Sosyal Devletin yeniden dağıtıcı olarak finansman sağlandığı ve Sosyal Devlet düzenlemelerinin işçilerin yaşaması için bir hak olarak değerlendirildiği sistemdir. Burjuvazi Sosyal Devleti ise; bağlı, uyumlu ve becerikli işgücünün sağlandığı; sosyal tedariklerin sınırlı ve işverence sağlandığı; tek biçimli ve evrensel olmayan bir formda ihtiyaç temelli yardımların sunulduğu, Sosyal Devletin öncelikle sigorta temelinde finanse edildiği, Sosyal Devlet düzenlemelerinin sermaye birikimi ihtiyaçlarına, çalışmayı teşvik etmeye ve devamlılığını sağlamaya yönelik ayarlandığı bir sistemdir. PIERSON, Beyond The Welfare State?, s. 22.

³⁰ WILKENSKEY H., LEBEAUX C., **Industrial Society and Social Welfare**, Free Press, New York 1965, s. 138; MIDGLEY, s. 93.

³¹ TITMUS, R., **Social Policy: An Introduction**, Allen and Unwin Press, London 1974, s. 31; MIDGLEY, s. 93.

³² MISHRA Ramesh, **Welfare State in Crisis: Social Thought and Social Change**, Harvester Wheatsheaf Press, Brighton 1984; MIDGLEY, s. 94.

³³ FURNIS N., TILTON T., **The Case for The Welfare State**, Indiana University Press, Bloomington 1977; MIDGLEY, s. 94;

Belirtilen üçlü sınıflandırma çerçevesinde; 1-Liberal sosyal devlet: Piyasa mantığının egemen olduğu ve refahın, piyasa formlarının teşvik edilmesiyle sağlandığı bir modeldir. Bu sistemde, çalışma ahlakını zayıflattığı gerekçesiyle sosyal yardım ve hizmetlere sınırlı biçimde yer verilmektedir. Söz konusu modelin tipik örnekleri; ABD, Birleşik Krallık, Avustralya, Kanada ve Yeni Zelanda'dır³⁴. 2- Muhafazakâr-kurumsal sosyal devlet: Liberal tipte olduğu gibi piyasa verimliliği ön planda değildir. Sosyal refah düşüncesi, vatandaşların bir hakkı olarak değerlendirildiği için sosyal hakların sağlanmasına asla itiraz edilmemektedir. Statü ve sınıf farklılıkları, sosyal devletin yeniden dağıtıcı etkisinden dolayı ihmal edilebilmektedir. Ayrıca bu yapılanmada, geleneksel kurumlara da yer verilmekte ve gelenekler, kültür ve din düşüncesi kapsamında kilise ve gönüllü organizasyonlara sosyal devlet hususunda önemli yükümlülükler yüklenmektedir. Bu modelin tipik örnekleri; Avusturya, Fransa, Almanya ve İtalya'dır. 3-Sosyal demokratik sosyal devlet: En yüksek seviyede sosyal standartlar sunan bu modelde, sosyal hakları gerçekleştirmek başlıca hedeftir. Bütün vatandaşların üst seviyede refahlarının sağlanması için cömert maliyetlerden kaçınılmamakta ve bu kişilerin sosyal devletin kanatları altına alınmaları söz konusu olmaktadır. Ayrıca işgücüne yüksek standartlar sunularak tam istihdam devam ettirilmekte; böylelikle, işgücü metalaştırılmamaktadır. En tipik örnekleri, İsveç ve Norveç gibi İskandinav ülkeleridir³⁵.

Sosyal devleti benimseyenlerin liberal, muhafazakâr ya da sosyal demokrat anlayışta olmalarına göre de sosyal devletin anlamı ve kapsamı farklılık arz etmektedir. Buna göre liberal anlayışta olanlara göre; sosyal devlet, son derece sınırlı tutulmalı ve sosyal güvenliği temel alan bir yaklaşım sergilemelidir. Muhafazakâr yaklaşım; sosyal güvenlik ilkelerini daha da ileri götürerek güçsüz sınıfları güçlendirmeyi hedeflemektedir. Sosyal demokrat yaklaşım ise, evrensel eşitlik

³⁴ ESPING-ANDERSEN, Gosta, **Three Worlds of Welfare Capitalism**, Polity Press, Chambridge, 1990, s. 26-33; MIDGLEY, s. 95; PIERSON, *Beyond The Welfare State?*, s. 174-175.

³⁵ ESPING-ANDERSEN, s. 26-33; MIDGLEY, s. 95; PIERSON, *Beyond The Welfare State?* s. 174-175.

oluşturmayı amaçlayan bir sosyal güvenlik sistemini gündeme getirmektedir³⁶.

Bazı düşünürler; Esping-Andersen'in, "Refah kapitalizminin üç dünyası" (Three Worlds of Welfare Capitalism) adlı eserinde ortaya koyduğu sosyal devlet modellerine dördüncü bir model olarak "güney refah rejimleri"ni eklemiştir. Leibfried ve Bonoli tarafından ortaya atılan güney refah rejimleri; Güney Akdeniz ülkelerinden (İspanya, Portekiz, Yunanistan, İtalya) oluşan farklı bir sosyal devlet modeli olarak ortaya konulmuştur. Söz konusu güney refah rejimleri ile; "ailevi karakteristiklerin ön plana çıkarıldığı", "kısıtlı ve yetersiz olarak sunulan sosyal güvenlik yararlarının garanti edildiği" ve "bireylere minimum sosyal yararların garanti edilmediği bir sistem" ifade edilmek istenmektedir³⁷. Ayrıca, Esping-Andersen'in sosyal devlet sınıflandırmasına ilave edilen Akdeniz ya da güney refah rejimleri; bu tip sosyal devletlerin karşısı olduğu iddia edilen "Kuzey ya da katı sosyal devletleri"nin (Yeni Zelanda ve Avustralya gibi) ortaya çıkmasına neden olmuştur³⁸.

Sosyal devletin; farklı içeriklere sahip olmasına neden olan farklı modellerine karşın, hemen hemen bütün refah devletlerinin ortak bir gelişim ve dönüşüm süreçlerini yaşadığı ve bu hususta belli dönüm noktalarının bulunduğu ifade edilmektedir. Nitekim bu ortak dönüm

³⁶ ESPING-ANDERSEN, s. 195. Siyasi partilerde söz konusu ideolojilere yakınlıklarına göre farklı yaklaşımlar benimsemektedirler. Bu çerçevede, sol eğilimli partiler eşitliğe bağlı iken, muhafazakâr partiler (Hristiyan demokratlar gibi) belli bir gelir seviyesinin devamlılığını hedeflerler. Liberal partiler ise, mülkiyetin yaşatılması ve güçlü kılınmasını sağlamaya çalışırlar. ESPING-ANDERSEN, s. 53.

³⁷ BONOLI, Giuliano, Classifying Welfare States: A Two-Dimension Approach, **Journal of Social Policy**, Cambridge: Jul 1997. Vol. 26, s. 351; MUFFELS R., FOUARGE D., The Role Of European Welfare States In Explaining Resources Deprivation, **Social Indicators Research**, Vol. 68, 2004, s. 302; ADELANTADO J., CALDERÓN E., Globalization and the Welfare State: the Same Strategies for Similar Problems?, **Journal of European Social Policy**, Vol. 16, Issue 4, 2006, s. 377.

³⁸ ARTS W., GELISSEN J., Welfare States, Solidarity and Justice Principles: Does the Type Really Matter? **Acta Sociologica**, Vol. 44, 2001, s. 285.

noktalarından biri de, etkisini hızla arttıran “küreselleşme süreci”dir. Dolayısıyla küreselleşmeyle başlayan döneme kadar olan sürede, sosyal devletin yaşadığı gelişim ve dönüşüme kısaca değinmekte yarar bulunmaktadır.

Sosyal devletin gelişim süreci üç temel döneme ayrılabilir. Bunlardan ilk dönem; “sosyal devletin doğumu” olup, 1800’lü yıllardan I. Dünya Savaşına kadar olan dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde sosyal devlet; henüz yeni gündeme gelmektedir³⁹.

İkinci dönem ise, “sosyal devletin büyüme ya da gelişme dönemi” olarak adlandırılan, I. Dünya Savaşı sonrasında 1970’lerin ortasına kadar devam eden süreç olarak belirlenmektedir. Aynı zamanda sermaye ve işgücü çıkarlarının uzlaştığı bu döneme "altın çağ" adı da verilmektedir⁴⁰. Sosyal devletin büyüme ya da gelişme olarak adlandırılan bu dönemde, 1930’lar boyunca etkisi devam eden büyük depresyon (1929 Dünya Ekonomik Krizi) ve II. Dünya Savaşı sonrasında New Deal gibi sosyal devletin gelişimine ilişkin önemli dönüm noktaları olmuştur⁴¹. Bu dönemde liberal devletin ürettiği kriz, devletin yeniden yapılandırılmasıyla aşılmaya çalışılmış ve 70’li yılların ortalarına kadar sürecek olan yeni bir döneme, farklı kesimlerin uzlaşısıyla girilmiştir⁴². Dolayısıyla geniş sosyal devletin sürdürülmesi, karma ekonominin

³⁹ PIERSON, Beyond The Welfare State?, s. 99, 104, 108.

⁴⁰ PIERSON, Beyond The Welfare State? s. 112–113, 121-122; ŞAYLAN, s. 93; Sosyal Devletin genişleme sürecini ifade eden ve “Altın Çağ” (Golden Age) olarak adlandırılan 1945-1975 arası döneme ilişkin ayrıntılı bilgi için Bkz. ROSS, Fiona, Interests and Choice in the “Not Quite so New” politics of Welfare, **Recasting European Welfare States**, Ed. Maurizio Ferrera and Martin Rhodes, Routledge Publishing, London 2000, s. 18; LEISERING, Lutz, Nation State and Welfare State: an Intellectual and Political History, **Journal of European Social Policy**, Vol. 13, Issue 2, 2003, s. 175; OLSEN, Greeg M., The Politics of the Welfare State Canada, Sweden, and the United States, Oxford University Press, Canada 2002, s. 166; POWELL M., HEWITT M., s. 83; SHAIKH, Anwar, Who Pays for the "Welfare" in the Welfare State? A Multicountry Study, **Social Research**, Vol. 70, No. 2, Summer 2003, s. 531.

⁴¹ LEISERING, s. 175.

⁴² ŞAYLAN, s. 102.

desteklenmesi, tam istihdam ve sürdürülebilir ekonomik büyüme politikaları üzerinde oluşan söz konusu konsensus, 70'lerin ortalarına kadar devam etmiştir⁴³. 70'lerin ortalarına kadar devam eden bu dönemde çoğu ülkede, sosyal harcamalardaki artış oranı; GSYİH'daki artışından çok daha hızlı olmuş ve genişleyen sosyal devlet, pek çok probleme de neden olmuştur⁴⁴.

Üçüncü dönem ise, 1970'li yılların ortalarından başlayarak günümüze uzanan bir süreci ifade etmektedir. Bu dönemde sosyal devlet, zayıflama sürecine girerek yeniden yapılandırılmıştır⁴⁵. Sosyal devlette yaşanan söz konusu zayıflama sürecinde, ekonomik kötüleşmelerin ciddi anlamda etkili oldukları görülmektedir. Özellikle 70'li yıllara gelindiğinde; Bretton Woods sisteminin çökmesi(1971), birinci (1973-1974) ve ikinci (1979-1980) petrol krizlerinin yaşanması, staglasyon (ekonomik durgunluk), Keynesyen iktisadın yetersizliği ve bunların yanında artan sosyal talepler nedeniyle devletin mali anlamda krize girmesi söz konusu olmuştur⁴⁶. Esas itibariyle, bu dönemde ortaya çıkan ekonomik zorlukların küresel ekonomik düzene bağlanması; sosyal devlette yaşanan gerilemeden, küresel ekonomik düzenin sorumlu tutulmasına ve küreselleşmenin getirdiği hususların sosyal devlet üzerinde olumsuz etkide bulunduğu iddiasına neden olmaktadır.

III. KÜRESELLEŞME SÜRECİ

1970'li yıllardan itibaren ön plana çıkan küreselleşmenin⁴⁷ gerçekte son 500 yıldır varlığını devam ettiren ve kendi içerisinde üç farklı küresel dalgayla şekillenen bir süreç olduğu ifade edilmektedir. Bu doğrultuda ilk dalga, 1500'lü yıllardan itibaren bölgesel ticaretin küreselleşme merkezinde gelişmesi sürecidir. İkinci dalga, 1800'lerden sonra başlayan ve endüstrileşmeyle hız kazanan süreç olarak

⁴³ PIERSON, *Beyond The Welfare State?*, s. 154.

⁴⁴ FRASER, Derek, **The Evolution of The British Welfare State**, Palgrave Macmillan, New York, 2003, s. 268.

⁴⁵ POWELL M., HEWITT M., s. 41.

⁴⁶ ŞAYLAN, s. 120-123.

⁴⁷ LANE, Jan-Erik, **Globalization and Politics: Promises and Dangers**, Ashgate Publishing, Hampshire 2006, s. 1; SUNAY, Reyhan, **Tartışılan Egemenlik**, Yetkin Yayınları, Ankara 2007, s. 112.

belirmektedir. Üçüncü dalga ise; 1945 sonrasında yeni dünya düzeni mimarisinden türeyen ve 70'li yıllardan itibaren hız kazanan süreç olarak ortaya çıkmaktadır. Esas itibariyle her bir dalga, küresel güç değişimini doğuran savaş ya da buna benzer bir olayla başlamakta ve bu dalgalar karşılıklı bağlantı ve sinerji meydana getirmektedirler⁴⁸.

Karmaşık bir fenomen olan küreselleşme⁴⁹, üzerinde uzlaşılabilen ve çok farklı alanlarda tartışmaları da beraberinde getiren bir kavram olarak dikkat çekmektedir⁵⁰. Dolayısıyla küreselleşmenin ne olduğu hususunda da çok farklı görüşler ileri sürülmektedir. Ancak çalışmanın kapsamı göz önüne alındığında, söz konusu tartışmalara değinmek mümkün gözükmemekte; bunun yerine küreselleşme hususunda genel bir değerlendirme yapılması, çalışmanın sınırlarıyla daha bağdaşır nitelikte bulunmaktadır.

⁴⁸ ROBERTSON, Robbie, **The Three Waves of Globalization A History of a Developing Global Conciousness**, Fernwood Publishing and Zed Books, Nova Scotia and London 2003, s. 4.;

⁴⁹ TAYLOR-GOOPY, s. 607.

⁵⁰ SUNAY, s. 112. Küreselleşme sürecinde, zaman ve mekânın dönüşümü yaşanmaktadır. Pek çok alanda yaşanan dönüşüme paralel olarak küreselleşme sürecini ifade üzere farklı terimler kullanıldığını görüyoruz. Örneğin küreselleşmeyi olumlu karşılayan; bu sürece karşı konulamayacağını ve neo-liberal perspektiften meseleye yaklaşılması gerekliliği üzerinde duran “küreselcilik” bu kavramlardan biridir. Diğer bir kavram ise, küreselciliğin tam zıddı düşünceleri savunan “anti küreselcilik”tir. Küreselleşme karşıtlığı olarak da bilinen bu yaklaşıma göre; toplumsal hayatta yaşanan pek çok kötülüğün nedeni olarak küreselleşmenin temel hedefi olan neo-liberal ideoloji gösterilmektedir. Böylelikle geçmişteki sömürgecilik, neo-liberal politikalar aracılığıyla günümüze taşınmakta ve vahşi kapitalizmin gerçek yüzü ortaya çıkmaktadır. Küreselleşmeyle ilgili dile getirilen diğer bir kavram da “Küresellik”tir. Küresellik ile mekân kavramının katılığını yitirmesi, bu çerçevede hiçbir ülkenin dış etkilere kapalı kalamayacağı ifade edilmektedir. Küreselleşme sürecinde; bir yandan etnik ve dini parçalanmalara neden olan gerilim yaşanırken diğer yandan da homojenleşme, standartlaşma ve bütünleşmeye neden olan entegrasyon süreci yaşanmaktadır. DOĞAN, İlyas, **Parçalayan Küreselleşme**, Yetkin Yayınları, Ankara 2006, s. 40-50.

Sözü edilen bağlamda Held ve diğerlerinin kapsamlı tanımlamasına göre küreselleşme; ulusal sınırlar ötesinde sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel karşılıklı bağımlılığın artmasıyla karakterize edilmektedir. Buradan hareketle küreselleşme, kurumları ve organizasyonları dönüştüren bir süreçtir. Held ve diğerlerinin temel iddiası, küresel karşılıklı etkileşimin; “geniş”, “yoğun” ve “hızlı” bir ilişki içerisinde olduğu ve yerel ile küreselin derin bir bağlantı içerisinde bulunarak önemli bütünleşmeler meydana getirdiği yönündedir⁵¹.

Joseph Stiglitz de, küreselleşmeyi küresel karşılıklı etkileşim ve bütünleşme çerçevesinde değerlendirmektedir. Nitekim yazara göre küreselleşme; ülkelerin ve halkların bütünleşmesi, iletişim ve ulaşımın kolaylaşması, mallar, hizmetler, sermaye, bilgi ve insanların yapay sınırlar olmaksızın serbestçe dolaşımıdır⁵². Ancak küreselleşme, bir taraftan önemli bütünleşmeleri öngördüğü için bütünleyici olarak nitelendirilken; evrensel ve yerel ayırımı getirmesi nedeniyle parçalayıcı bir süreç olarak da değerlendirilmektedir. Bu itibarla küreselleşme

⁵¹ LYGSTAD, Rolv, The welfare state in the wake of globalization: The case of Norway, **International Social Work**, Vol. 51, Issue1, 2008, s. 73; HELD D., MCGREW A., GOLDBLATT D., PERRATON J., **Global Transformations: Politics, Economics and Culture**, Polity Press, Cambridge 1999, s. 15-16.

⁵² STIGLITZ, Joseph, **Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı**, Çev. Arzu Taşçıoğlu ve Deniz Vural F., Plan B Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 31. Aynı yönde Bkz. WALLERSTEIN, Immanuel, **States? Sovereignty? The Dilemmas of Capitalists in an Age of Transition** Keynote address at conference on "State and Sovereignty in the World Economy," University of California, Irvine, Feb. 21-23, 1997, <http://www.binghamton.edu/fbc/iwsovty.htm>. 01.09.2007. Yazara göre küreselleşme ile mallar, hizmetler, sermaye ve üretim faktörleri yanında toplumsal değerler ve fikirlerde serbetçe dolaşır hale gelmiştir. Aynı yönde Bkz. HIRST P., THOMPSON G., **Globalization-Frequently Asked Questions And Some Surprising Answers**, **Globalization and Labour Relations**, Ed. Peter Leisink, Edvard Elgar Published, UK 1999, s. 37. Yazarlar; yeni bir olgu olarak değerlendirmedikleri küreselleşme süreciyle ilgili olarak, özellikle sermayenin uluslararası dolaşımına vurgu yapmaktadırlar.

sürecinin, çelişkili ve birbirine zıt durumları bünyesinde barındırdığı öne sürülmektedir⁵³.

Lane'e göre küreselleşme, ülkeler arasında artan karşılıklı bağımlılık ve uluslararası organizasyonlar ve bölgesel kordinasyon kuruluşlarının ve büyük devletlerin hükümetlerinin yer aldığı toplantılar tarafından kordine edilen bir denklemdir⁵⁴.

Pierson'a göre küreselleşme, dünyanın hiç olmadığı kadar yoğun ve karşılıklı bağlantılı hale gelmesine neden olan bir süreçtir⁵⁵.

Dolayısıyla pek çok tanımlamada küreselleşme, karşılıklı bağlantıların artışıyla karakterize edilmektedir. Bu itibarla günümüz dünyasında da devam eden bağımlılık süreci, geleceği de anlayabilmemiz açısından anahtar bir kavram niteliğinde bulunmaktadır⁵⁶.

Esas itibariyle küreselleşme; ekonomik, siyasi, kültürel ve sosyal yönleri olan çok boyutlu bir kavramdır⁵⁷. Ancak sosyal devletin yaşadığı dönüşümün, daha çok ekonomik yöne ilişkin olması nedeniyle sosyal devlet açısından önem arz eden husus, küreselleşmenin ekonomik boyutudur. Küreselleşmenin ekonomik boyutuna ilişkin olarak da, en temel kavram "karşılıklı bağımlılık"tır.

Bu çerçevede küreselleşmenin ya da uluslararası alanda ulusal ekonomilerin karşılıklı bağımlılığının⁵⁸ göstergesi; insanların, paranın, malların ve hizmetlerin uluslararası alandaki karşılıklı hareketlerinin artmasıdır⁵⁹. Özellikle ülkeler arasındaki ticari açıklığın, sermaye

⁵³ SUNAY, Reyhan, Küreselleşme ve Demokrasi, **SÜHFD**, c. 11, sy. 1-2, y. 2003, s. 55; GIDDENS, Anthony, **Elimizden Kaçıp Giden Dünya**, Çev. Osman Akınhay, Alfa Yayınları, İstanbul 2000, s. 23-25.

⁵⁴ LANE, s. 1.

⁵⁵ PIERSON, Chirstopher, **Modern Devlet**, Çev. Dilek Hattatoğlu, Çivi Yazıları Yayınları, İstanbul 2000, s. 263.

⁵⁶ LANE, s. 1; SUNAY, Tartışılan Egemenlik, s. 112.

⁵⁷ JESSOP, Bob, **The Future of the Capitalist State**, Polity Press, Cambridge 2002, s. 113.

⁵⁸ RIEGER E., LEIBFRIED S., **Limits to Globalization: Welfare States and the World Economy**, Polity Press, Cambridge 2003, s. 20.

⁵⁹ LYNGSTAD, s. 74.

hareketliliğinin ve para piyasalarında yaşanan gelişmelerin artması, bu süreci karakterize etmektedir. Ancak, artan karşılıklı bağımlılığa ilişkin olarak gösterilen en temel husus, küreselleşmenin getirdiği ticari açıklıktır⁶⁰.

Küreselleşmenin gerek genel, gerekse ekonomik yönüne ilişkin yapılan tanımlamalarda ön plana çıkan “karşılıklı bağımlılık” niteliği yanında, başka bir takım niteliklerden de söz edilmektedir. Nitekim bunları şu şekilde sıralamak mümkündür: Bu çerçevede; 1- Küreselleşme tekil bir durum değil süreçtir. 2-Küresel ve ulus-üstü bağımlılık yoğunluğu bu sürecin aktörleri olan devletler, uluslararası kurumlar, sivil toplum örgütleri ve çok uluslu şirketlerin etkisiyle oluşmaktadır. 3-Küreselleşme; tek bir alanda değil, toplum hayatının (ekonomik, siyasi, askeri, hukuki vb.) pek çok alanında kendini göstermektedir. 4-Küreselleşme süreciyle birlikte sınırların önemini kaybettiği bir dünya karşımıza çıkmaktadır. 5- Küreselleşme sürecini yönlendiren askeri, siyasi ve ekonomik nitelikli olup; güçlü aktörler, dünyanın başka bölgelerinde yaşayanlar açısından önemli sonuçlar doğuran kararlar alabilmekte ve eylemlerde bulunabilmektedir⁶¹.

Küreselleşmenin ne olduğuna dair yapılan bu tür değerlendirmelerin yanında, küreselleşme sürecinin meydana getirdiği etkiler üzerine de pek çok düşünce ortaya konulmuştur. Bu hususta ifade edilen görüşleri başlıca; hiper küreselleşmeciler, küreselleşmeye şüphe ile yaklaşanlar ve dönüşümcü yaklaşımlar olmak üzere üç grupta ele almak mümkündür⁶².

Bunlardan hiper küreselleşmecilere göre; küreselleşme, geleneksel ulus devletlerin, küresel ekonomi karşısında imkânsız birimler olmaya başlamalarına ve ekonomilerin ulusallıktan çıkmasına neden olmaktadır. Şüpheli tezler ise; küreselleşme ile yeni ortaya çıkmış bir durum olarak sunulmaya çalışılan ekonomik bağımlılığın; gerçekte

⁶⁰ TAYLOR-GOOPY, 607-609.

⁶¹ HELD D., MCGREW A., GOLDBLATT D., PERRATON P., Küresel Dönüşümler, Siyaset, Ekonomi ve Kültür, Çev. İsmail Aktar, **Küreselleşme Okumaları**, Ed. Kudret Bülbül, Kadim Yayınları, Ankara 2006, s. 188-190.

⁶² HELD D., MCGREW A., GOLDBLATT D., PERRATON P., Küresel Dönüşümler, s. 165-177..

önceden de var olduğunu, 19 yy.'dan istatistiksel örneklerle ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Şüpheli yaklaşıma göre dünya ekonomisi, finansal ve ticari açıdan üç ana bloğa (Avrupa, Asya-pasifik ve Kuzey Amerika olmak üzere) bölünmüş durumdadır. Dönüşümcüler ise; küreselleşmeyi, modern toplumları ve dünya düzenini yeniden ve hızlı bir biçimde şekillendiren sosyal, siyasal ve ekonomik değişimin itici gücü olarak algılamaktadırlar. İlk iki yaklaşımla kıyaslandığında dönüşümcüler, küreselleşmenin geleceği ile ilgili herhangi bir iddiada bulunmayıp; küreselleşmeyi, uzun dönemli tarihsel bir süreç olarak değerlendirmektedirler. Ayrıca küreselleşmenin, ulus devletlerin otoritelerini yeniden yapılandırması veya dönüştürmesi tartışmasında; ne hiper küreselleşmeciler gibi ulus devletin sonunun geldiğini, ne de şüpheliler gibi hiçbir şeyin değişmediği iddialarını kabul etmemektedirler. Devletlerin geleneksel yapılarının, karmaşık uluslararası yapılar tarafından temsil edilen politikalar için yapılan pazarlıklarla yeniden yapılandırıldığını ortaya koymaktadırlar. Bu itibarla yeni dünya düzeni, sadece devlet merkezli olmadığını; aynı zamanda çok uluslu şirketler, ulusüstü toplumsal hareketler, uluslararası düzenleyici yapılar gibi yapılanmaların bulunduğu ve otoritenin yerel, ulusal, bölgesel ve küresel seviyede kamu ve özel yapılar arasında paylaşıldığı bir düzen olduğunu belirtmektedirler. Dönüşümcülere göre, söz konusu düzende ulus devletlerin gücü küreselleşme ile azalmamıştır. Aksine daha bağımlı bir dünyada yönetim sürecinin karmaşıklığı karşısında, yeniden yapılandırılmakta ve yeniden oluşturulmaktadır⁶³.

IV. KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN SOSYAL DEVLET ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Sermaye ile işgücü arasındaki uzlaşmayla ortaya çıkan ve II. Dünya Savaşı sonrasında kurumsallaşan sosyal devletin, 70'li yılların ortalarından itibaren krize girmesi söz konusu olmuştur⁶⁴. Esas itibarıyla sosyal devlet, 50'lerden 70'lere kadar yaşadığı altın çağ süresince

⁶³ HELD D., MCGREW A., GOLDBLATT D., PERRATON P., Küresel Dönüşümler, s. 165-177. Söz konusu üç yaklaşım hakkında daha ayrıntılı bilgi için Bkz. HELD D., MCGREW A., GOLDBLATT D., PERRATON P., Küresel Dönüşümler, s. 177.

⁶⁴ PIERSON, Beyond The Welfare State?, s. 135.

ekonomik büyüme ve tam istihdamın sürdürüldüğü başarılı bir model olarak uygulanmış, fakat 70’li yılların ortasından günümüze kadar uzanan süreçte önemli bir saldırıya maruz kalmıştır. Söz konusu saldırının temelinde, cömert batı refah devletlerinin “sürdürülemez” ve “kendi amaçlarına dahi zarar verici nitelikte” olduğu düşüncesi yer almaktadır. Bu çerçevede sosyal devletin sosyal fayda sağlayan harcamalarının, 70’li yılların ortalarından itibaren büyüme oranlarını düşürerek, ekonomik durgunluğa ve sürekli yüksek seyreden işsizliğe yol açtığı ifade edilmektedir⁶⁵.

1970’li yılların başlarında ekonomide yaşanan zorluklar, Petrol İhraç Eden Ülkeler (OPEC)’in petrol fiyatlarını artırmasıyla beraber bir krize dönüşmüştür. Ekonomik kriz, kendisini daha çok büyüme rakamlarında hissettirmiştir. Nitekim 1965–1973 arası süreçte OECD ülkeleri ortalama yaklaşık %5 büyürken; ortalama büyüme oranları 74’de %2’ye, 75’de %0’ın altına düşmüştür. Bazı iyileşmelere rağmen, 79’daki ikinci petrol şokuyla beraber 74–84 arası ortalama yıllık büyüme %2’nin bir miktar üzerine çıkabilmiştir. Ekonomik büyümenin yavaşlaması, yüksek ve kalıcı bir işsizlik doğurmuş ve bu süreçte işsizlikte önemli bir artış göstermiştir. OECD ülkelerinde 75 yılında 15 milyon olan işsiz sayısı, 85’e kadar ikiye katlanmıştır. Ekonomide yaşanan zorluklar, aynı zamanda ticaret açıklarına, enflasyon artışlarına ve dolayısıyla yoksulluğun artışına neden olmuştur. Bu doğrultuda en büyük yedi OECD ülkesinde enflasyon ve işsizlik oranlarını içeren yoksulluk indeksi; 60’larda ortalama yıllık %5,5 iken, 74 yılında %17’ye yükselmiştir. Ayrıca savaş sonrası dönemde dört büyük ekonomik gösterge olan; büyüme, düşük enflasyon, tam istihdam ve ticaret dengesinde yakalanan başarı önemli bir düşüş göstermiştir. Kötüleşen ekonomik durumla birlikte, ekonomik büyümenin yavaşlamasına paralel olarak da kamu borçları ve sosyal harcamalar önemli ölçüde artış göstermiştir. Özellikle hızlı artan sosyal harcamaların kamu bütçesine getirdiği yükler, krizi önemli ölçüde etkileyen bir husus olarak değerlendirilmiş ve sosyal devlet üzerindeki eleştirilerin en can alıcı noktasını oluşturmuştur. Nitekim ekonomik göstergeler de bu durumu

⁶⁵ BRADY, David, The Welfare State and Relative Poverty in Rich Western Democracies, 1967-1997, **Social Forces**, Vol. 83, no. 4, June 2005, s. 1329; SHAIKH, s. 531.

doğrulamaktadır. Bu bağlamda 1965–1985 yılları arasındaki sosyal harcamalar ve GSYİH'nın artışı karşılaştırıldığında, 70'li yıllardan itibaren sosyal harcamaların GSYİH'dan ve büyüme oranlarından çok daha hızlı şekilde arttığı görülmektedir⁶⁶.

Esas itibariyle sosyal harcamaların artışında ekonomik krizle beraber yoksulluğun artışı, yüksek oranda işsizlik ve nüfusun yaşlanması önemli ölçüde etkili olmuşlardır. Nitekim sosyal yardım, sosyal güvenlik ve sağlık harcamaları için daha fazla talep oluşturan bu fenomenlerin desteklenmesi oldukça masraflı olmuştur⁶⁷. Ayrıca yoğun bir bürokratik mekanizmayla işleyen sosyal devlet içerisinde, bireylerarası dayanışma ve yeniden dağıtım ilkelerinin zayıfladığı ve bu durumun sosyal devletin masraflarını arttırdığı da öne sürülmüştür⁶⁸.

Masrafları önemli ölçüde artış gösteren sosyal devlet; sosyal harcamaları finanse edebilmek amacıyla, zorunlu sosyal ödenek kesintilerini ve vergileri arttırmıştır. Artan kesinti ve vergiler ise, ekonominin verimlilik içinde işleyişini engellemiştir⁶⁹. Bu noktada sosyal devletin çok ileri olduğu İskandinav ülkelerinde dahi, yüksek vergileri gerektiren yoğun ve cömert refah programları ve hizmetleri söz konusu ülkeleri, dünya pazarında daha az rekabetçi yaptığı gerekçesiyle eleştirilmektedir⁷⁰.

⁶⁶ PIERSON, Beyond The Welfare State?, s. 128, 134, 139-140; FLIGSTEIN, Neil, Is Globalization the Cause of the Crises of Welfare States?, **The Annual Meetings of the American Sociological Association Held in Toronto, Canada in August 1997**, <http://cadmus.iue.it/dspace/bitstream/1814/298/1/sps98-5.pdf>, 20.04.2009, s. 28; BULUT, Küreselleşme Sosyal Devletin Sonu mu?, 173.

⁶⁷ FLIGSTEIN, s. 28.

⁶⁸ Dolayısıyla, Sosyal Devletin karşı karşıya olduğu kriz, ekonomik olduğu kadar kültürel ve ahlaki bir nitelik taşımaktadır. ROSANVALLON, s. 9-11.

⁶⁹ ROSANVALLON, s. 9-11.

⁷⁰ VIRPI, Tiomen, **Restructring The Welfare State: Globalisation and Social Policy Reform in Finland**, Edward Elgar Publishing, 2003, s 1. Bu çerçevede ekonominin uluslararası hale gelmesi ve ekonomide yaşanan zorlukların birleşmesi; Sosyal Devletin, en üst seviyede uygulandığı Norveç, İsveç, Danimarka, Finlandiya ve İzlanda gibi İskandinav ülkelerinde dahi geniş ölçüde baskıya maruz kalmasına neden olmuştur.

Gerçekte masrafları önemli ölçüde genişleyen refah devletleri; artan sosyal talepleri karşılama ve kaynakların sınırlı oluşu ikilemiyle karşı karşıya kalmışlardır⁷¹. Söz konusu ikilem karşısında refah devletleri; ya kendi sonlarını getirebilecek nitelikteki tüm ekonomik zorlukları göze alarak geniş sosyal devlet uygulamalarına devam edecekler; ya da sosyal devleti kısıtlama yoluna gideceklerdir. Nitekim ikinci yol tercih edilmiş ve sosyal devletin ekonomik istikrarı bozmaya başlaması nedeniyle sosyal devletin genişletilmesinden vazgeçilerek, sosyal devlet masraflarının azaltılmasına odaklanılmıştır⁷². Böylelikle uzun yıllardır işçi ve işveren kesimleri arasında devam eden uzlaşma da önemli ölçüde sarsılmıştır⁷³.

70'li yıllarda yaşanan krizin oluşturduğu sosyal masrafların azaltılması yönündeki bu düşünce; işçi ve işveren uzlaşısını sarsmasının yanı sıra, küreselleşmenin etkisini arttırarak yeni bir düzene geçilmesine neden olmuştur. Nitekim bu dönemde yaşanan ekonomik tıkanma ve sermayenin kârlılığının düşüşü; yürürlükte bulunan Keynesyen politikaların yol açtığı ulusal korumacı ekonomilerin terk edilerek, bütün dünya çapında açıklık politikalarına geçilmesini gerektirmiştir. Bu doğrultuda dünya çapında, 80'lerden itibaren neo-liberal politikalar öncülüğünde gelişen ticari açıklık ve ekonomide liberalleşme politikaları benimsenmeye başlanmıştır⁷⁴. Liberal politikalara yeniden dönüş olarak adlandırılan bu süreçte, ulusal ekonomiler içerisinde ve bütün dünyada,

Küreselleşmenin etkisini arttırdığı bu süreçte, pek çok ülkede olduğu gibi İskandinav ülkelerinde de Sosyal Devletin yeniden yapılandırılarak masrafları kısması gerektiği düşünceleri dile getirilmiştir. Ancak söz konusu düşüncelerin dile getirilmesine karşın, uygulamaya yansıtılarak, masrafları kısabilmek söylendiği kadar kolay olmamıştır. VIRPI, s. 2, 19.

⁷¹ PIERSON, Welfare State Development, s. 794.

⁷² KORPI, Walter, Welfare-State Regress in Western Europe: Politics, Institutions, Globalization, and Europeanization, **Annual Reviews Sociology**, Vol. 29, June 2003, s. 590.

⁷³ PIERSON, Beyond The Welfare State?, 155.

⁷⁴ ÖZDEK, Yasemin, Globalizmin İdeolojik Hegemonyası: Yanılsamalar, **Amme İdaresi Dergisi**, c. 32, sy. 3, Eylül 1999, s. 26-27.

serbest piyasa sistemini güçlendirmek ve devletin sosyal ve ekonomik etkinliğini azaltmak ön plana çıkan hususlar olmuşlardır⁷⁵.

Sözü edilen ekonomik kriz ve sonrasında bu sorunu çözmek amacıyla oluşturulan yeni küresel ekonomik düzenin neden olduğu zorluklar, sosyal devletteki gerilemenin temel nedeni olarak belirmişlerdir. Nitekim yeni ekonomik düzende, sosyal devletin finanse edilmesindeki kalıcı zorluklar öne sürülerek sosyal devletin sınırlanması gerektiği yönündeki düşünceler, en yoğun olarak dile getirilen düşünceler olmuşlardır. Bu itibardır ki, söz konusu durum, sadece bir ekonomik kriz anlamına gelmemekte; aynı zamanda 1945 sonrasında kurulan sosyal ve ekonomik düzenin de krizi anlamına gelmektedir.

Genel olarak hemen herkes tarafından, 1970'li yılların ortalarından itibaren sosyal devlet üzerinde büyük bir baskı olduğu kabul edilmesine karşın, bu baskıyı ifade edebilmek amacıyla ortaya konulan terminolojide büyük bir anlaşmazlık söz konusudur. Nitekim sosyal devletin durumunu ifade etmek üzere, çok farklı değerlendirmelerin yapıldığı ve pek çok terimin kullanıldığı görülmektedir. Bu hususta Powell M., Hewitt M.'in, çeşitli yazarların düşüncelerini sıraladığı eserinde, kapsamlı bir anlatım sunulmaktadır⁷⁶. Bu anlatım çerçevesinde; "sosyal devlet krizdedir"⁷⁷, "sosyal devlet, tehdit altındadır"⁷⁸, "sosyal devlet, bir değişim geçişi yaşamaktadır"⁷⁹, "sosyal devlet kendini toparlamaktadır ya da daha sağlıklı hale gelmektedir"⁸⁰, "sosyal devlet, yeniden biçimlenmekte veya inşa

⁷⁵ BULUT, s. 173.

⁷⁶ POWELL M., HEWITT M., s. 2.

⁷⁷ MISHRA Ramesh, **Welfare State in Crisis: Social Thought and Social Change**, Harvester Wheatsheaf Press, Brighton 1984.

⁷⁸ LOWE, s. 301.

⁷⁹ JOHNSON, Norman, **Welfare State in Transition**, Wheatsheaf Press, Brighton 1987, 114 vd.; ESPING-ANDERSEN, Gosta, (ed.), **Welfare State in Transition National Adaptations in Global Economies**, Sage Publication, London 1996.

⁸⁰ LE GRAND, Julian, **The State of Welfare, The State of Welfare the Welfare State in Britain Since 1974**, ed. N. A. Barr, John Hills, Oxford University Press, Oxford 1990, s. 338 vd.

edilmektedir”⁸¹, “sosyal devletin modası geçmiştir”⁸², “sosyal devlet, yeniden yapılandırılmaktadır”⁸³, “sosyal devlet, masrafları kısımaktadır”⁸⁴, “sosyal devlet artılaşmakta ya da farklılaşmaktadır”⁸⁵, “sosyal devlet, ucuzlatılmaktadır”⁸⁶, “sosyal devlet, yeni bir biçime sokulmaktadır”⁸⁷, “sosyal devlet, yeniden ayarlanmaktadır”⁸⁸, “sosyal devlet dönüştürülmektedir”⁸⁹ gibi çok farklı yaklaşım tarzları ortaya konulmaktadır. Söz konusu yaklaşım tarzları içerisinde belki Pierson’un

-
- ⁸¹ JOHNSON, Norman, **Reconstructing the Welfare State**, Harvester Wheatsheaf Press, Hemel Hempstead 1991.
- ⁸² WICKS Malcolm, **A Future for All**, Penguin Books, Harmondsworth 1987, s. 32 vd.
- ⁸³ SULLIVAN Michael, **The Politics of Social Policy**, Harvester Wheatsheaf Press, London, 1992, s. 50 vd.; SULLIVAN Michael, **The Development of the British Welfare State**, Harvester Wheatsheaf Press, Hemel Hempstead, 1996, s. 212 vd.
- ⁸⁴ MISHRA, Ramesh, **Welfare State in Capitalist Society**, Harvester Wheatsheaf Press, Hemel Hempstead 1990, s. 83 vd.
- ⁸⁵ TOWNSEND, Peter, Persuasion and Conformity: An Assessment of the Borrie Report on Social Justice, **New Left Review**, Vol. 213, 1995, s. 137-150; DIGBY, Anne, **British Welfare Policy** Workhouse to Workfare, Faber & Faber Press, London 1989, s. 1 vd.
- ⁸⁶ HAY, Colin, **Re-stating Social and Political Change**, Open University Press, Buckingham 1996, s. 52, 113 vd.
- ⁸⁷ FERRERA M., RHODES M., Recasting European Welfare States: An Introduction, **Recasting European Welfare States**, Ed. Maurizio Ferrera and Martin Rhodes, Routledge Publishing, London 2000, s. 1-11.
- ⁸⁸ FERERRA M., HEMERIJCK A. and RHODES M., Recasting European Welfare States for the Twenty first Century, **Welfare State Futures**, Ed. Stephan Leibfried, Cambridge University Press, Cambridge 2001, s. 151 vd.
- ⁸⁹ SQUIRES, Peter, **Anti-Social Policy: Welfare, Ideology and the Disciplinary State**, Harvester Wheatsheaf Press, Hemel Hempstead 1990, s. 13-61; SULLIVAN, Michael, **The Politics of Social Policy**, Harvester Wheatsheaf Press, Hemel Hempstead, 1992, s. 74-78, 161 vd.; HOLMAN, Bob, **A New Deal for Social Welfare**, Lion Press, Oxford 1993, s. 1-109.

da ortaya koyduğu, “masrafları kısma” kavramı, üzerinde anlaşma sağlanabilmesi mümkün olabilecek bir kavram olarak gözükmektedir⁹⁰.

Sosyal devlet üzerindeki baskının ifade edilmesinde; farklı terminolojik yaklaşımlar bulunduğu gibi, sözü edilen baskının nedenleri hususunda da farklı yorumlar yapılmaktadır. Esas itibariyle yorum farklılıklarında odak noktası teşkil eden husus, sosyal devletin sınırlandırılması ile küreselleşme arasında bağlantı bulunup bulunmadığıdır.

Bu doğrultuda Paul Pierson’un öncülük ettiği ve Alber, Ken judge, Iversen gibi yazarların da katıldığı bir düşünce; küreselleşmenin, sosyal devleti kesinti baskısıyla karşı karşıya bıraktığını kabul etmekle birlikte; sosyal devletin çekirdek alanında herhangi bir etkide bulunduğu iddiasına şüpheyle yaklaşılması şeklindedir⁹¹. Bu düşünce çerçevesinde küreselleşme; sosyal devleti tamamen geçersiz ve modası geçmiş bir kavram haline getirmemekte, sadece sosyal devletin artan masraflarının azaltılmasına yönelik bir süreç oluşturmaktadır⁹². Dolayısıyla bu görüşü savunanlara göre küreselleşme, sosyal devlet üzerinde çok önemli bir etkiye sahip bulunmamakla⁹³ birlikte, iç etkenlerden sonra ikincil olarak dikkate alınabilir. Ayrıca bu düşünce taraftarlarına göre küreselleşmenin sosyal devlet üzerindeki etkisi, bazı yazarlar tarafından abartılmaktadır⁹⁴.

⁹⁰ POWELL M., HEWITT M., s. 2.

⁹¹ PIERSON, Investigating the Welfare State at Century’s End, s. 4; MIDGLEY, s. 152.

⁹² KRISLOV, Samuel, Can the Welfare State Survive in a Globalized Legal Order? **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Vol. 603, January 2006, s. 78.

⁹³ SKYES R., PALIER B., Challenges and Change: Issues and Perspectives in the Analysis of Globalization and European Welfare States Challenges and Change, **Globalization and European Welfare States Challenges and Change**, Ed. Robert Skyes, Bruno Palier and Pauline M. Prior, Palgrave Publishing, Hampshire 2001, s. 5.

⁹⁴ GIZELIS, Theodora-Ismene, Globalization, Integration, and the European Welfare State, **International Interactions**, vol 31, Issue 2, Year 2005, s. 147; SKYES R., PALIER B., s. 6; RHODES, Martin, The Political Economy of Social Pacts: ‘Competitive Corporatism’ and European Welfare Reform, **The New Politics of the Welfare State**, Ed. Paul Pierson,

Bu bağlamda Paul Pierson, sosyal devletteki değişimde, küreselleşmeden daha önemli bir faktör olarak, iç faktörleri sıralamaktadır. Nitekim yazara göre; sosyal devletin olgunlaşması, teknoloji, post Fordist gelişmeler, hükümet yükümlülüklerinin artması, aile yapısının değişmesi ve nüfusun yaşlanması (demografik faktörler) gibi değişiklikler tarafından sosyal devlete meydan okunmaktadır⁹⁵. Pierson tarafından sosyal devletin değişiminde “dayanılamaz güçler” olarak adlandırılan iç faktörler, özellikle gelişmiş toplumların ekonomilerinde önemli değişimler meydana getirmektedirler⁹⁶.

Yine Paul Pierson, sosyal devlet üzerinde oluşan baskıya ilişkin olarak küreselleşme ile bağlantısı olmayan üç süreçten daha söz etmektedir. Bunlardan ilki, yavaş ekonomik büyüme sağlayabilen gelişmiş ekonomilerin, sektörel egemenliklerinin üretimden hizmet sektörüne kaymasıdır. Böylelikle ekonomik yapıya düşük üretkenlik hâkim olmuş ve refah harcamaları temel mali problemler oluşturmuştur. İkinci olarak, gelişmiş ekonomilerin sosyal devlet hususunda üstlendiği yükümlülükler, kontrolsüz bir biçimde genişleyerek olgunlaşmış ve ciddi bütçe problemlerine neden olmuştur. Son olarak ise, nüfusun yaşlanmasıyla değişen demografik denge, refah programlarının maliyetlerini arttırdığından en ciddi problemlerden biri olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranının artışı;

Oxford University Press, Oxford 2001, s. 169; Küreselleşmenin getirdiği bir takım ekonomik değişmelere, Sosyal Devlet uyum sağlamak durumundadır. Bu düşüncedeki yazarlar; Sosyal Devletin erozyona uğramasının nedeni olarak, ekonomik küreselleşme sürecinden ziyade hükümetlerin ideolojik yeniden yapılanma arayışlarının daha etkili olduğu belirtilmektedir SKYES R., PALIER B., s.6; Küreselleşmenin farklı boyutları Sosyal Devlet üzerinde farklı etkiler yapmaktadırlar. Bu çerçevede Pierson çoğu coşkulu anti Sosyal Devlet hükümetleri olan ABD’de Reagan ve İngiltere’de Thatcher dönemlerinde dahi, Sosyal Devlet düzenlemelerinin ve kaynaklarının istikrarlı kaldığını öne sürmektedir. SKYES R., PALIER B., s. 10.

⁹⁵ PIERSON, Investigating the Welfare State at Century’s End, s. 3; Ayrıca Bkz. LYGSTAD, s. 75.

⁹⁶ SKYES R., PALIER B., s. 6; PIERSON, Investigating the Welfare State at Century’s End, s. 3 vd.

çalışanların oranının azalması ve emeklilik maaşı ve sağlık bakımı gibi maliyetli sosyal yardımların artması anlamına gelmektedir⁹⁷. Dolayısıyla iç gelişmeler ve sosyal devletin olgunlaşması kalıcı zorluklar oluşturmuş ve farklı politik şartlar altında geçmişte verilen maliyetli taahhütler hükümetleri zor durumda bırakmıştır⁹⁸.

Bununla birlikte sosyal devletin geleceği hususunda iyimser yaklaşıma sahip olan bu yazarlar; sosyal devlette bir olgunlaşma süreci yaşanmakla birlikte, sosyal devletten geri dönülemeyeceğini de ifade etmektedirler. Sosyal devlette onarılamaz zararlar olduğu iddiasını reddeden bu düşünce sahipleri, bir değişim süreci yaşadığını kabul etmekle beraber; bunun nedeni olarak, küreselleşmeden ziyade iç faktörlerin etkili olduğunu ve sosyal devletin iç faktörlerin etkisiyle yaşadığı değişimin, bir kriz olarak değerlendirilmesinin abartılı bir yaklaşım olacağı öne sürülmektedirler⁹⁹.

Diğer görüş sahipleri ise; küreselleşmenin sosyal devlet üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu belirtmektedirler. Bu görüşler de genellikle sosyal devletin olgunlaşması, aile yapısının değişmesi ve nüfusun yaşlanması gibi iç faktörleri göz önünde tutmakla beraber; değişimin temel nedenini küreselleşmeye bağlamaktadırlar. Söz konusu düşünce sahiplerini öncekilerden ayıran husus ise, sosyal devletin küreselleşme nedeniyle kronik bir kriz içerisinde olduğunu öne sürmeleridir¹⁰⁰.

Esas itibarıyla küreselleşme, II. Dünya Savaşının sonunda ülkeler arasında ticareti kolaylaştırmak ve küresel ölçekte ekonomik gücü desteklemek amacıyla uluslararası finansal kuruluşların ortaya

⁹⁷ SKYES R., PALIER B., s. 6-7; PIERSON, Investigating the Welfare State at Century's End, s. 3 vd.

⁹⁸ TAYLOR-GOUBY, s. 599.

⁹⁹ PIERSON, Investigating the Welfare State at Century's End, s. 3; GENSCHEL, Philipp, Globalization and the Welfare State: a Retrospective, **Journal of European Public Policy**, Vol. 11, Issue 4, August 2004, s. 613; MIDGLEY, s. 152.

¹⁰⁰ GENSCHEL, s. 613; RIEGER E., LEIBFRIED S., s. 38.

çıkmasından bu yana genişlemekte olan bir süreçtir¹⁰¹. 1970’li yıllardan itibaren daha da ön plana çıkan ve etkisini iyice arttırmaya başlayan ekonomik küreselleşme süreci¹⁰², sosyal devlette yaşanan krizin temel nedeni olarak görülmüştür.

Ekonomik alanda küreselleşmeyle birlikte, dünya ekonomisi ve pazarları genişleyerek bütünleşmiş ve böylelikle uluslararası bir ekonomi ortaya çıkmıştır. Bu süreçte para piyasalarında sermayenin hareketliliği, artan ticari açıklık ve sermaye hareketliliği uluslararası ekonominin temel öğelerini oluşturmuştur. Nitekim ortaya çıkan yeni ekonomik düzen, sosyal devlet politikaları üzerinde önemli ölçüde baskıya neden olmuştur¹⁰³.

Yeni küresel ekonomik düzenin sosyal devlet üzerinde baskı oluşturması, uluslararası rekabet sürecine bağlı olarak gelişmektedir. Bu süreçte temel düşünce rekabet avantajı sağlamak olmaktadır. Bu bağlamda uluslararası rekabetin gereği olarak; açık ekonomi uygulanması, finansal ve ticari hareketlerde düzenlemelerin terk edilmesi, malların, hizmetlerin, sermayenin ve işgücünün hareketliliğinin önünün açılması, işgücünde esneklik oluşturulması, sermaye oluşumunun ve birikiminin teşvik edilmesi, kamu harcamalarının azaltılması, vergilerin düşürülmesi ve dış yatırım çekme gayreti ön plana çıkmaktadır. Sözü edilen durum, devletlerin ekonomi yönetimindeki otoritelerinin zayıflayarak küresel ekonomik güçlerin genişlemesiyle sonuçlanmıştır¹⁰⁴.

¹⁰¹ ABOU-NASSIF, Fida, **Canadian Woman in the Welfare State Age of the Globalization**, Not Published Dissertation, www.proquest.umi.com UMI number: 0-612-72749-1, Ottawa Canada 2002, s. 13.

¹⁰² SUNAY, Tartışılan Egemenlik, s. 112.

¹⁰³ FLIGSTEIN, s. 1; OLSEN, s. 184, 187; TAYLOR-GOOPY, , s. 607.

¹⁰⁴ TAYLOR-GOOPY, s. 598; RHODES, Martin, Globalization, Labour Markets and Welfare States: A Future of ‘Competitive Corporatism’?, **The Future Of European Welfare A New Social Contract?**, Ed. Martin Rhodes and Yves Meny, Macmillan Press, London 1998, s. 178; SKYES R., PALIER B., s. 2-3, 8; DALY, Mary, Globalization and Bismarckian Welfare State, **Globalization and European Welfare States Challenges and Change**, Ed. Robert Skyes, Bruno Palier and Pauline M. Prior, Palgrave Publishing, Hampshire 2001, s. 83-86; CLARKE, John, Changing Welfare Changing States (New Directions in Social Policy), Sage

Küreselleşme sürecinin oluşturduğu uluslararası rekabet ve buna bağlı olarak devletlerin ekonomik otoritesinin zayıflaması, geniş ve masraflı sosyal devletin yeniden yapılandırılarak ekonomik koşullara adapte edilmesini gerektirmiştir¹⁰⁵.

Küreselleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan adaptasyon sürecinde sosyal devletin yeniden yapılandırılması söz konusu olmuş¹⁰⁶ ve bu çerçevede sosyal devletten rekabet devletine doğru bir geçiş yaşanmıştır. Bu geçişte temel dinamiği, geniş ve masraflı hale gelmiş olan sosyal devletin masraflarının azaltılarak daha rekabetçi hale getirilmesi hususu oluşturmuştur. Bu nedenle de sosyal devletin getirdiği sosyal standartları geriletici değişiklikler yapılmıştır¹⁰⁷. Nitekim sosyal devletin sunacağı sosyal imkânların tamamen ekonomik kaynaklara bağlı bulunması nedeniyle, yoğun maliyet getiren ve devletleri daha az rekabetçi kılan

Publications, London 2007, s. 73. Mishra, küreselleşme ve Sosyal Devlet arasındaki yedi temel noktaya dikkat çekmiştir. 1-Küreselleşme, ulusal hükümetlerin takip edebileceği ekonomik büyüme ve tam istihdam politikalarını zayıflatmıştır. 2-Küreselleşme sonucunda, çalışma şartları ve ücretlerde eşitsizlik artmıştır. 3-Küreselleşme, sosyal masrafları ve sosyal koruma sistemlerinde aşağı yönlü bir baskı yapmaktadır. 4-Küreselleşme, sosyal korumanın desteklenmesini zayıflatıyor. 5-Küreselleşme, sosyal ortaklık ve dayanışmanın temellerini zayıflatmaktadır. 6-Küreselleşme, özellikle politik seçeneklerin sol kanadının dışarıda bırakılmasına neden olmaktadır. 7-Küreselleşmenin çatışma mantığı, ulusal toplum ve demokratik politikaların mantığıyla ilgili bulunmaktadır. MISHRA, Ramesh, **Globalization and the Welfare State**, Edward Elgar Publishing, Cambridge 2000, s. 15. Sosyal devletin çok ileri olduğu İskandinav ülkelerinde dahi, bugün yüksek vergileri gerektiren yoğun ve cömert refah program ve hizmetlerinin, bu ülkeleri dünya pazarında daha az rekabetçi yaptığı öne sürülmektedir. VIRPI, s 1.

¹⁰⁵ GENSCHEL, s. 613; DALY, s. 83; CLARKE, s. 81; RIEGER E., LEIBFRIED S., s. 200.

¹⁰⁶ CLARKE, s. 83; BENVENISTI E., NOLTE G., BARAK-EREZ D., **The Welfare State, Globalization, and International Law**, Springer Published 2004, s. 80; ABOU-NASSIF, s. 15; STARKE, s. 115.

¹⁰⁷ CLARKE, s. 73. PIERSON, *Beyond The Welfare State?*, s. 65, 180; GIZELIS, s. 147; POWELL M., HEWITT M., s. 92.

refah programlarının ekonomik kaynaklara paralel olarak düzenlenmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır¹⁰⁸.

Belitilen sebeplerle sosyal devletin sosyal masraflarının ve büyümesinin sınırlandırılması; sosyal koruma sistemlerinde aşağı yönlü bir baskı oluşmuş¹⁰⁹ ve bu çerçevede sağlık bakımı, eğitim, işsizlik sigortası emeklilik, gelir desteği ve sosyal yardımlar gibi alanlardaki kesintilerle sosyal devlet aşındırılmıştır¹¹⁰. Uluslararası rekabet ve maliyet kısıtlamalarının gerekli kıldığı bu değişimler; bazı çevrelerde, sosyal devletin altın çağına sonuna geldiği ve gümüş çağa geçildiği şeklinde yorumlanmıştır¹¹¹.

Sözü edilen görüşlere göre, hükümetlerin sosyal devlete ilişkin gerçekleştirdiği reformların arkasındaki temel etken küreselleşmedir¹¹². Fakat küreselleşmenin sosyal devlet üzerinde oluşturduğu etki; basit bir etkiden çok, sosyal devletin önemli ölçüde erozyonuna neden olan¹¹³

¹⁰⁸ GENSCHEL, s. 613; PIERSON, Paul, Coping with Permanent Austerity : Welfare State Restructuring in Affluent Democracies, **The New Politics of the Welfare State**, Ed. Paul Pierson, Oxford University Press, Oxford 2001, s. 456; RIEGER E., LEIBFRIED S., s. 38; GIAIMO, Susan, Who Pays for Health Care Reform, **The New Politics of the Welfare State**, Ed. Paul Pierson, Oxford University Press, Oxford 2001, s. 365. TAYLOR-GOOPY, s. 602; Beck; Sosyal Devletin masraflı diğer uygulamalarının, küreselleşme güneşi karşısında erimeye mahkûm olduğunu ifade ediyor. BECK, Ulrich, **What is Globalization?**, Polity Press, Chambridge 2000, s.1.

¹⁰⁹ POWELL M., HEWITT M., s. 90; MISHRA, Globalization and the Welfare State, s. 15

¹¹⁰ CLARKE, s. 74; ABOU-NASSIF, s. 15.

¹¹¹ TAYLOR-GOOPY, s. 598.

¹¹² GIAIMO, s. 365; PIERSON, Paul, Three Worlds of Welfare State Research, **Comparative Political Studies** Vol. 33 No. 6/7, August/September 2000, s. 799. Ekonomik küreselleşme ile Sosyal Devletin krizi arasındaki bağlantı, akademik ve kamu tartışmalarında son 10 yıllarda geniş ölçüde varsayılan bir bağlantıdır. BENVENISTI E., NOLTE G., BARAK-EREZ D., s. 80.

¹¹³ ABOU-NASSIF, s. V, 1.

büyük bir tehdit olarak değerlendirilmekte¹¹⁴ ve söz konusu tehdidin sosyal devletin sonunu getirebilecek nitelikte olduğu ifade edilmektedir¹¹⁵.

Küreselleşmenin sosyal devlette kronik bir krize neden olduğunu düşünen pek çok yazar; bu süreçte en önemli etkenin küreselleşme olduğunu, fakat küreselleşme yanında iç faktörlerin de sosyal devlet üzerinde olumsuz etkilere sahip olduğunu ileri sürmektedirler¹¹⁶. İç faktörler ile ifade edilmek istenen; büyümenin yavaşlamasına bağlı olarak ortaya çıkan işsizliğin artışı ve işgücü piyasalarındaki değişim gibi hususların, teknolojinin gelişmesiyle maliyetli hale gelen sağlık hizmetlerinin, aile dayanışmasının ortadan kalkmasının, cinsiyet ilişkilerinde yaşanan değişimin ve nüfusun yaşlanmasıyla nüfus yapısında yaşanan değişimin sosyal harcamaları arttırıcı etkisidir¹¹⁷.

Küreselleşme sürecinin sosyal devlet üzerindeki etkilerine dair farklı görüşlere karşın, küreselleşme sürecinin gerektirdiği reformların, sosyal devlet üzerinde önemli etkiler meydana getirdiği yadsınamaz bir gerçektir. Bu çerçevede, sosyal devletten rekabet devletine geçişin yansıması olarak ekonomi politikalarında, üretim ve kalkınma modellerinde ve kamu yönetimi anlayışında “düzenleyici devlet” anlayışına geçilmiş ve ayrıca yapılan reformlarla sosyal ve ekonomik haklarda daralma yönünde bir dönüşüm yaşanmıştır. Bu itibarla küreselleşmenin; sosyal devletin dönüşümü üzerinde oluşturduğu söz konusu etkilere devlet yapısı ile hak ve özgürlükler açısından da kısaca değinmekte fayda bulunmaktadır.

¹¹⁴ GIZELIS, s. 146.

¹¹⁵ CLARKE, s. 72.

¹¹⁶ STARKE, s. 115; GIAIMO, s. 365.

¹¹⁷ PIERSON, *Beyond The Welfare State?*, s. 135; OLSEN, s. 182-184; RHODES, ‘Competitive Corporatism’ and European Welfare Reform, s. 165, 168; TAYLOR-GOOBY, s. 599, 606, 609; TAYLOR-GOOBY P., CHARLOTTE H., CATHERINE B., *Querulous Citizens: Welfare Knowledge and the Limits to Welfare Reform*, **Social Policy & Administration**, Vol. 37, No. 1, February 2003, s. 1; BENVENISTI E., NOLTE G., BARAK-EREZ D., s. 80; FLIGSTEIN, s. 28.

A. DEVLET YAPISI AÇISINDAN

Küreselleşme süreciyle birlikte devlet yapısında yaşanan değişim, sosyal devlet üzerinde önemli etkilere sahip olmuştur. Nitekim küreselleşme sürecinin hız kazandığı 1990'lı yılların başında, devletin, küçültülmesi amacıyla “minimal devlet” biçiminde yeniden yapılandırılması yaygınlık kazanmış bir düşüncedir. Ancak 2000'li yıllardan itibaren bu kavramdan vazgeçilerek OECD ve DB gibi kurumlar öncülüğünde “minimal devlet” yerine “aktif ve düzenleyici devlet” ön plana çıkarılmıştır¹¹⁸.

Düzenleyici devletin temel işlevi; sosyal devlet gibi yeniden dağıtım politikaları izlemek değil, küresel kapitalizmin en rasyonel biçimde işlemlerini sağlamaktır. Devletin sadece düzeni koruyucu bir işleve indirildiği bu anlayışta, devletin sosyal ve ekonomik işlevlerinin en asgari seviyeye indirilmesi ya da sıfırlanması, özelleştirme ve deregülasyon gibi yöntemlerle gerçekleştirmek istenmektedir. Devletin yükleniciden ziyade, idare edici nitelikte olduğu düzenleyici devlette; devlet bir kontrol edici değil, düzenleyici ve kolaylaştırıcıdır. Nitekim bundan böyle “kürek çeken değil, dümen tutan devlet” söz konusudur. Dolayısıyla devletin düzenleyici rolü, piyasanın işleyişini kolaylaştırma ve geliştirme amacına yönelik “piyasa dostu düzenleyicilik” şeklinde gerçekleşmektedir. Böylelikle piyasanın, kayıtsız şartsız egemenliğinin sağlanması hedeflenmekte ve uluslararası serbestlik kazanan sermayenin egemenliği, yeni ekonomik düzenin temel belirleyici niteliği olarak ortaya çıkmaktadır¹¹⁹.

Düzenleyici devletin temel amacı olan “küresel kapitalizmin rasyonel biçimde işlemlerini sağlama” düşüncesi, sosyal devlet üzerinde önemli etkiler meydana getirmiştir. Bu doğrultuda sosyal devletlerin çeşitli alanlarda yaşadığı değişimlerle yeniden yapılandırılması söz konusu olmuştur.

¹¹⁸ ŞAYLAN, s. 16.

¹¹⁹ ŞAYLAN, s. 16, 23-25, 206, 217; SUNAY, Tartışılan Egemenlik, s. 272; FITZPATRICK, Tony, **New Theories of Welfare State**, Palgrave Macmillan, Hampshire 2005, s. 159; KÖSE, Ömer, Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü, **Sayıştay Dergisi**, sy. 49, Nisan-Haziran 2003, s. 3.

1. Ekonomik Alanda Değişim

Yeniden yapılanma sürecinde Keynesyen sosyal devlet terk edilmekte; bunun yerine neoliberal ekonomi politikalarını öngören bir anlayış benimsenmektedir. Neo-liberal ekonomi politikaları bağlamında devletler; sosyal devletin değil, piyasanın düzenleyicisi olarak davranmaktadırlar¹²⁰. Bu süreçte yerel piyasaları, küresel ekonominin gereklerine uyarılma aracı haline gelen devletler; rekabet edebilirlik, deregülasyon, özelleştirme, ekonomik süreçlere devletin müdahalesinin sınırlandırılması gibi ölçütleri esas olarak hareket etmektedirler¹²¹.

Belirtilen şekilde ilk olarak 1980'li yıllarda, Reagan ve Thatcher'ın uygulamalarıyla hayata geçirilen yeniden yapılandırma sürecinde, sermaye çıkarlarının maksimize edilmesi, temel hedef haline gelmiştir¹²². Sermaye çıkarları çerçevesinde gelişen neoliberal ekonomi politikalarının işleyişinde; IMF, DTÖ, NAFTA, AB gibi uluslararası ve ulusüstü nitelikteki küresel güçlerin, devletlerin politika ve uygulamalarında çok etkili yürütücü güçler haline geldikleri görülmektedir¹²³. Ayrıca küreselleşme süreciyle birlikte uluslararası hale gelen ekonomi ve yaşanan hızlı teknolojik gelişmelerin ortaya çıkardığı verimlilik artışından da, en büyük payı sermaye almaktadır¹²⁴. Bu bakımdan küreselleşme süreciyle birlikte yaşanan yeniden yapılanma sürecinde, sermaye çıkarlarının çok önemli rol oynadığı ifade edilmelidir.

¹²⁰ AKKAYA, Rukiye, Çözülen Sosyal Devlet ve Küreselleşme Olgusu, **Prof. Dr. Necip Kocayusufpaşaoğlu İçin Armağan**, Seçkin Yayınları, Ankara 2004, s. 739.

¹²¹ KOZANOĞLU, Hayri, Küreselleşme ve Uluslarüstü Sermaye Sınıfı, **Doğu Batı**, c. 5, sy. 18, Şubat-Mart-Nisan 2002, s. 57.

¹²² ŞAYLAN, s. 195-197.

¹²³ BARROW, Clyde W., The Return of the State: Globalization, State Theory and the New Imperialism, **New Political Science**, Vol. 27, No. 2, June 2005, s. 142-144.

¹²⁴ Thatcher, siyasi başarısını büyük ölçüde çalışan kesimleri bölüp, işsizlik sorunu olmayan vasıflı emeği yanına çekerek sağlamıştır. ŞAYLAN, s. 197.

Esas itibariyle günümüzde sermaye çıkarları, uluslararası ölçekte varlığını sürdüren küresel rekabet tarafından karakterize edilmekte¹²⁵; bu durum da, sosyal devletten rekabet devletine geçilmesini gerektirmektedir. Nitekim sosyal devletin ekonomiye yüklediği ağır yüklerle birlikte; yeni küresel ekonomide rekabet edebilmek mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla küresel rekabet sürecinde, sosyal devletin bir yük olarak değerlendirilmesi söz konusu olmakta ve bunun sonucunda küreselleşmenin sosyal devlet üzerinde yıkıcı etkiler meydana getirdiği yaygın ölçekte kabul görmektedir. Küresel rekabetin hâkim olduğu bu süreçte, belirtilen etkiye direnemeyen cömert refah devletleri, verimsiz ve sürdürülemez niteliklerinden arındırılarak yeniden biçimlendirilmek zorundadırlar¹²⁶.

Yeniden biçimlendirilen devletin öncelikle “*müdahalecilik karakterinde bir değişim*” yaşanmaktadır¹²⁷. Nitekim temel kamu hizmetlerini sağlamakla yükümlü sosyal devletin, müdahaleci niteliği, yerini; “ortak”, “katalizör” ve “kolaylaştırıcı” olarak tanımlanan, piyasanın işleyişini kolaylaştırıcı müdahalelerde bulunan bir devlete bırakmaktadır. Bu anlayışa göre küresel rekabet, bir engel değil bir hedeftir ve önerilen bu yapılanmada devlet, piyasa oyuncularına sorun çıkarmak yerine, işlerini kolaylaştırmalıdır¹²⁸. Dolayısıyla devletin

¹²⁵ SAPIR, André, Globalization and the Reform of European Social Models, **JCMS** Vol. 44, Number 2., 2006, s. 371.

¹²⁶ SUNAY, Tartışılan Egemenlik, s. 274; CERNY, Philip G., •Paradoxes of the Competition State: The Dynamics of Political Globalization”, **Government and Opposition**, Vol. 32, Issue 2, 1997, s. 251 vd.; PIERSON, Contemporary Challenges to Welfare State Development, s. 785; SAPIR, s. 369; PIERSON, Beyond The Welfare State?, s. 65; HAY, Colin, Globalization, Economic Change and Welfare States: The ‘Vexatious Inquisition of Taxation’?, **Globalization and European Welfare States Challenges and Change**, Ed. Robert Skyes, Bruno Palier and Pauline M. Prior, Palgrave Publishing, Hampshire 2001, s. 38-39; FERRERA M., RHODES M., s. 1.

¹²⁷ SUNAY, Tartışılan Egemenlik, s. 274; CERNY, s. 251 vd.; PIERSON, Contemporary Challenges to Welfare State Development, s. 785.

¹²⁸ BAYRAMOĞLU, Sonay, Küreselleşmenin Yeni Siyasi İktidar Modeli: Yönetişim, **Praksis**, sy. 7, Yaz 2002, s. 98.

müdahaleciliği, “rekabet üstünlüğü sağlamaya” yönelmiş bulunmaktadır¹²⁹.

Devletin böyle bir rekabet sürecinde piyasa oyuncularının işlerini kolaylaştırmaya yönelik en önemli uygulaması ise; tüm kalemlerdeki maliyetleri azaltacak nitelikte önlemler alması olmaktadır¹³⁰. Esas itibarıyla küreselleşme sürecinde, sosyal devletin maliyetleri azaltma çabası, küresel piyasaların zorunlu kıldığı bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Böylelikle ülkeler; kendi refah kurumlarını, yeni küresel ekonomik çevreye adapte etmektedirler. Ayrıca sosyal devlet maliyetlerinin azaltılmasıyla; hem sermaye çıkarları karşılanmış olmakta, hem de azalan mali yükler nedeniyle ülke ekonomileri daha istikrarlı hale gelmektedir¹³¹. Çünkü cömert sosyal devletin artan refah harcamalarının finansmanı, ya vergilerin arttırılmasına ya da kamu borçlanmasına bağlı bulunmaktadır. Ancak, hem oldukça fazla olan kamu borçlarının daha da arttırılması, hem de küresel rekabetin hâkim olduğu bir ortamda devletlerin vergi arttırımına gidebilmesi oldukça güç görünmektedir¹³². Nitekim oldukça hareketli hale gelen sermaye; harcama miktarlarının, ücretlerin ve vergi seviyelerinin en düşük olduğu yerleri aramaktadır¹³³. Bu sebeple geriye tek seçenek kalmaktadır; o da, sosyal devlet maliyetlerinin azaltılmasıdır.

Devletlerin uluslararası rekabet koşullarına uyum sağlamak amacıyla sosyal devlet maliyetlerini azaltma çabasında şüphesiz; kamu

¹²⁹ SUNAY, Tartışılan Egemenlik, s. 274; CERNY, s. 251 vd.

¹³⁰ CLARKE, s. 87.

¹³¹ RIEGER E., LEIBFRIED S., s. 200, 211.

¹³² SINN, Hans-Werner, The Threat to the German Welfare State, *AEJ*, Vol. 28, No. 3, September 2000, s. 280; (Ludwig Maximilians Universität and CESifo-Germany. Distinguished Address presented at the Forty-Ninth International Atlantic Economic Conference, Munich, Germany, March 14-21, 2000.)

¹³³ Hükümetlerin odak noktası; ulusun refahını genel olarak maksimize etmekten, hem kamu hem de özel sektörde girişim, yenilik ve karlılığın arttırılmasına kaymıştır. PIERSON, *Contemporary Challenges to Welfare State Development*, s. 785.

harcamalarını özellikle de sosyal harcamaları, işgücü maliyetlerini ve vergileri azaltmaya yönelik gayretleri önemli bir yer tutmaktadır¹³⁴.

İlk olarak kamu harcamaları ve sosyal harcamaların azaltılmasına değinecek olursak, devletler; küresel rekabet sürecinde kamu harcamalarını, özellikle de sosyal harcamaları azaltmak zorundadırlar¹³⁵. Nitekim artan sosyal harcamalar, OECD ve AB ülkeleri refah devletlerini ekonomik bir krize sürüklemektedir. OECD ve AB'nin hazırladığı raporlarda ifade edilen bu durumun temel nedeni, küresel rekabetin sosyal devlet üzerinde oluşturduğu etkidir. Bu süreçte, sosyal devlet harcamalarının kısılarak, küresel rekabette güçlü olunması hedeflenmektedir¹³⁶. Belirtilen hedef doğrultusunda ilk odaklanılan harcama türü, sosyal güvenlik harcamaları olmaktadır. Nitekim nüfusun yaşlanmasının da önemli ölçüde artmasına neden olduğu sosyal güvenlik harcamaları, sosyal harcamaların artmasında önemli bir etkiye sahip bulunmaktadır¹³⁷. Bu bakımdan pek çok ülke, sosyal güvenlik sisteminde önemli reformlara gitmektedirler¹³⁸. Gerçekleştirilen reformlar; başta sosyal güvenlik harcamaları olmak üzere, çoğu sosyal harcama türünde kesintiler meydana getirmektedir. Ancak belirtilen

¹³⁴ CLARKE, s. 87; PIERSON, *Beyond The Welfare State?*, s. 179.

¹³⁵ STARKE, s. 107; GIZELIS, s. 147.

¹³⁶ GREVE, Bent, *Introduction: The Social, Political and Economic Future of the European Welfare States, The Future of the Welfare State European and Global Perspectives*, Ed. Bent Greve, Ashgate Publishing, England 2008, s. 1; HAY, Colin, *Globalization, Economic Change and Welfare States: The 'Vexatious Inquisition of Taxation'?*, **Globalization and European Welfare States Challenges and Change**, Ed. Robert Skyes, Bruno Palier and Pauline M. Prior, Palgrave Publishing, Hampshire 2001, s. 40, 57; GIZELIS, Theodora-Ismene, *Globalization, Integration, and the European Welfare State*, **International Interactions**, vol 31, Issue 2, Year 2005, s. 147.

¹³⁷ STARKE, s. 107.

¹³⁸ Sosyal güvenlik sistemi içinde de, öncelikle emeklilik sistemi ve emeklilik maaşlarında reformlar önerilmektedir GREVE, Bent, *Introduction: The Social, Political and Economic Future of the European Welfare States, The Future of the Welfare State European and Global Perspectives*, Ed. Bent Greve, Ashgate Publishing, England 2008, s. 1.

durum; sermaye kesimlerinin bölüşümden alacakları payı yükseltirken; toplumun zayıf kesimlerinin sosyal kazançlarının azalmasıyla sonuçlanabilmektedir¹³⁹.

İkinci olarak, işgücü maliyetlerinin azaltılması çabalarına değinecek olursak; öncelikle işgücü maliyetlerine doğrudan etki yapan sosyal programların, işgücü maliyetlerini arttırarak fiyatları yükselttiği; bu durumun da ihracatın azalmasına neden olarak, ülkeleri daha az rekabetçi hale getirdiği ifade edilmektedir. Ayrıca bu hususta bol ve ucuz miktarda işgücüne sahip daha az gelişmiş ülkeler ile işgücü maliyetlerinin yüksek olduğu gelişmiş ülkeler arasında daha yoğun bir rekabet yaşandığı gözlenmektedir. Özellikle gelişmiş Batı ekonomileri, düşük ücretli işçi çalıştıran ülkelerin artan rekabetiyle karşı karşıya bulunmaktadırlar. Bu süreçte, minimum ücrete maksimum çalışma temin eden ülkeler, oldukça popüler hale gelmektedirler. Küreselleşme ile birlikte söz konusu yüksek ücretler, düşük ücretler ile kıyaslanmaktadırlar. Nitekim küreselleşmenin getirdiği doğrudan yabancı yatırımlar aracılığıyla gelişmiş ülkelerde faaliyet gösteren firmalar; Uzakdoğu Asya ülkeleri ya da Doğu Avrupa ülkeleri gibi gelişmekte olan veya az gelişmiş ya da gelişmemiş ülkelerde daha ucuz işgücü kaynağına ulaşmakta ve yatırımlarını bu ülkelere kaydırmaktadırlar. Belirtilen durum; gelişmiş ülkelerde işsizlik, vergi gelirlerinin azalması ve var olan sosyal programların azalmasına neden olmaktadır. Eğer yüksek ücret savunulmaya devam edilirse küreselleşme sürecinde uluslararası hareketlilik kazanan sermaye, bu ülkelere kayacak ve ortaya ücret rekabeti nedeniyle büyük bir işsizlik çıkacaktır. Böyle bir ortam; toplumun daha düşük gelirli kesimi için, yoksulluk anlamına gelmektedir. Bunun sonucu olarak, sosyal devletin geçmişteki gibi geniş kapsamlı sürdürülmesi imkânı azalmaktadır. Bu tür olumsuzluklar ise, gelişmiş ülke hükümetlerini; işgücü maliyetlerinin düşürülmesi çerçevesinde, vergiler ve işverenlerin zorunlu katkısı hususunda daha büyük oranda baskı altına almaktadır¹⁴⁰.

Ayrıca işgücü maliyetlerinin azaltılması hususunda bir diğer önemli husus; Keynesyen sosyal devletin öngördüğü son derece katı

¹³⁹ ŞAYLAN, s. 195-197.

¹⁴⁰ OLSEN, s. 187-189; ABOU-NASSIF, s. 21; SINN, s. 279.

Fordist üretim modelinin terk edilerek, bunun yerine uluslararası rekabete öncelik tanıyan Postfordist üretim modeline geçilmesidir. Sosyal devlet anlayışında, Fordist üretim modeli ile; kitlesel olarak üretilen malların, kitlesel bir biçimde tüketilmesi hedeflenmektedir. Her şeyden önce, üretim ve tüketime yönelik böyle bir anlayışın, bireyin refahına olumlu biçimde yansıtacağı kuşkusuzdur. Ancak Fordizmdeki kriz sonrasında, kapitalist birikim ve ekonomik büyümenin devamı için, yeni bir sosyal ve ekonomik rejim olarak Postfordizm kurumsallaştırılmıştır. Postfordizmin sloganı “esneklik”tir. Postfordist üretim modeliyle amaçlanan husus, işgücü piyasalarını esnekleştirmektir. İşgücü piyasalarının esnekleşmesi ise, küresel rekabete uyum anlamına gelmekte, böylelikle; iş gücü maliyetleri, talep dalgalanmalarına göre ayarlanabilmekte ve maliyetler kolayca düşürülebilmektedir¹⁴¹. Bu durumu Jessop; “Fordist sosyal devletin, Schumpeterian geçici çalışma devletine dönüştüğü” şeklinde yorumlamaktadır¹⁴².

Üçüncü olarak, vergi maliyetlerinin azaltılması çabalarına değinecek olursak; vergi yüklerinin artışı, devletleri pek çok saldırıya açık hale getirmektedir¹⁴³. Nitekim küreselleşmenin getirdiği rekabetin bir sonucu olarak, sosyal devletin, genişlemesine neden olduğu vergilerden kurtulma, önemli bir amaç haline gelmiştir. Çünkü son derece hareketli hale gelen sermaye, yatırım yapmak için vergi avantajları sunan yerleri tercih etmektedir. Bu sebeple de yüksek vergi

¹⁴¹ SAPIR, s. 372; POWELL M., HEWITT M., s. 88-89; PIERSON, *Beyond The Welfare State?*, s. 60; PIERSON, *Contemporary Challenges to Welfare State Development*, s. 786; PIERSON, Christopher, *Continuity and Discontinuity in the Emergence of the “Post-Fordist” Welfare State, Towards A Post-Fordist Welfare State?*, Edited By. Roger Burrows & Brian Loader, Routledge Publishing, London 1996, s. 95; JESSOP, Bob, *The Future of the Capitalist State*, Polity Press, Cambridge 2002, s. 59; KEYMAN, Fuat E., *Küreselleşme, Devlet, Kimlik/Farklılık: Uluslararası ilişkiler Kuramını Yeniden Düşünmek*, Çev. Simten Çoşar, Alfa Yayınevi, İstanbul 2000, s. 62.

¹⁴² Post-Fordizm ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. JESSOP, s. 96-113, 267-275.

¹⁴³ WAGNER, Antonin, *Redefining Citizenship for the 21st Century: from the National Welfare State to the UN Global Compact*, **International Journal of Social Welfare**, Vol. 13, 2004, s. 278.

oranlarından ve negatif gelir vergisi gibi vergiler aracılığıyla yapılan yeniden gelir dağılımından, piyasanın işleyişini bozduğu ve uluslararası rekabette önemli dezavantajlar sağladığı gerekçesiyle vazgeçilmesi zorunlu hale gelmektedir¹⁴⁴.

Gerçekte sosyal devletteki problemlerin en önemli nedenlerinden birini, söz konusu vergi rekabeti oluşturmaktadır¹⁴⁵. Çünkü artan sosyal harcamaları, vergi rekabeti nedeniyle düşen gelirlerle karşılamak gittikçe olanaksız hale gelmekte ve çoğu ülke sosyal devletin ağır maliyet getiren uygulamalarından yeniden yapılandırıcı reformlar aracılığıyla kurtulmaya çalışmaktadır¹⁴⁶. Bu çerçevede söz konusu küresel rekabet sürecinde, devletler; ya sosyal devletin getirdiği yükleri finanse etmeyerek refah harcamalarını azaltmak zorunda kalacaklar ya da sosyal devleti finanse etmeye devam ederek kamu borçlarını bugünkünden daha dayanılmaz hale getireceklerdir. Üçüncü seçenek olan, devletlerin vergi artırımına gidebilmesi ise, uluslararası küresel rekabet nedeniyle uygulanması oldukça güç bir seçenek olarak görünmektedir¹⁴⁷.

Sonuç itibarıyla; uluslararası küresel rekabet çağında sosyal harcamaların, işgücü maliyetlerinin ve vergilerin azaltılması suretiyle maliyetlerin azaltılması ve bu çerçevede ulusal ekonomilerin daha rekabetçi kılınması devletin, kolaylaştırıcı müdahalelerinin temel amacını oluşturmaktadır. Nitekim devletler; söz konusu süreçte, maliyet azaltıcı düzenlemelere adeta zorlanmaktadır. Devletleri buna zorlayan husus ise, küreselleşme süreciyle birlikte uluslararası serbestlik kazanan sermayedir. Uluslararası alanda yüksek oranda hareket kabiliyetine sahip olan sermaye, bundan böyle sosyal devleti finanse etmek istememektedir. Dolayısıyla uluslararası alanda hareket edebilen sermaye; kamu harcamalarını, vergileri ve işgücü maliyetlerini azaltan reformların yapılmaması durumunda, ekonomik aktivitelerini kendi için daha avantajlı imkânlar sunan düşük maliyetli bölgelere kaydırmaktadır.

¹⁴⁴ RIEGER E., LEIBFRIED S., s. 211; RHODES, 'Competitive Corporatism' and European Welfare Reform, s. 170.

¹⁴⁵ RHODES, 'Competitive Corporatism' and European Welfare Reform, s. 170.

¹⁴⁶ RHODES, 'Competitive Corporatism' and European Welfare Reform, s. 171.

¹⁴⁷ SINN, s. 280.

Böylelikle maliyetleri arttıran sosyal harcamalar kısılarak, şirketlerin karlılıklarının artırılması amaçlanmaktadır¹⁴⁸. Ancak bu durumun; yoksulluğu ve sosyal eşitsizliği arttırdığı öne sürülmüş ve sermayenin hareketliliğiyle, yoksulluk ve sosyal eşitsizlik arasında bir bağlantı kurulmaya çalışılmıştır¹⁴⁹.

Son olarak bir hususa daha değinmekte fayda bulunmaktadır. Yukarıda ifade ettiğimiz yeni ekonomik düzen içerisinde; Keynesyen sosyal devlete yönelik yoğun eleştirilerde bulunulmakla beraber, sosyal devletin tamamen ortadan kaldırılması da istenmemektedir. Bu noktada temel amaç; sosyal devlet alanlarının piyasaya açılması ve böylelikle sosyal devlet programlarının piyasalaştırılmasıyla ortaya çıkacak alanlardan sermaye sahiplerinin kar elde etmesidir. Bununla; “hak temelli ve devlet temelli” sosyal devlet anlayışı yerine, “piyasa, gönüllülük, çalışma ve hak eden yoksul temelli” sosyal devlet anlayışına geçilmesi amaçlanmaktadır. Bireysel sorumluluğun ön plana çıkarılmasıyla, çalışmaya dayalı refah anlayışı çerçevesinde bireyler, iş bulmaya zorlanmaktadır. Bu durum, sermayenin çıkarlarına uygundur. Çünkü sermaye, ucuz işgücü arayışı içindedir. Nitekim özelleştirme, sendikasılaştırma, düşük asgari ücret ve tam istihdamdan vazgeçilerek esnek istihdamın hayata geçirilmesi de bu amaca hizmet eden uygulamalar niteliğinde bulunmaktadır¹⁵⁰.

2. Kamu Yönetimi Alanında Değişim

Devletin, ilk olarak ortaya çıkmasından bu yana başlıca; güvenlik, adalet ve maliye alanına ilişkin bir takım klasik işlevleri söz konusu olmuştur. Devlet, bu klasik işlevlerine ek olarak tarihsel şartlara göre değişebilen nitelikte başka bir takım işlevler de yüklenmiştir. Bu çerçevede modern devlet de; tarihsel gelişimi içerisinde, çeşitli kamu hizmetlerinin sağlanması hususunda önemli görevler yüklenmiştir.

¹⁴⁸ STARKE, s. 107; SINN, s. 280; OLSEN, s. 190; KELLER Jan, *The Social State at a Turning Point*, in Brian Littlechild, **De-and Reconstruction in European Social Work**, Ed. Peter Earth and Jan Keller, BK- Verlag Stassfurt 2005, s. 37; GENSCHEL, s. 623-624; SUNAY, *Tartışılan Egemenlik*, s. 144.

¹⁴⁹ OLSEN, s. 189; SINN, s. 280.

¹⁵⁰ SALLAN GÜL, s. 305.

Özellikle 20. yy'ın ikinci yarısından itibaren modern devletin tarihsel süreç içerisinde yaşadığı dönüşümün bir yansıması olarak kurumsallaşan sosyal devlet; sosyal ve ekonomik hakları ve sosyal adaleti gerçekleştirmek amacıyla devlete pek çok ödev yüklemiş, söz konusu ödevler nedeniyle devletin aktif olarak kamu hizmeti sunması gerekmiştir. Bu doğrultuda devletin sosyal amaçlarla sunmuş olduğu kamu hizmetleri, sosyal hakların gerçekleştirilmesine hizmet etmiştir¹⁵¹.

Söz edilen gelişme, 1970'lerin ortalarından itibaren, sosyal devletin mali anlamda krize girmesiyle birlikte, yerini yeni bir yapılanmaya bırakmıştır. Neo liberal düşüncenin ideolojik öncülüğünü yaptığı bu süreçte sosyal devletin sorumlulukları, her geçen gün mali gerekçelerle sınırlandırılmış ve sosyal devlet yerini; 1990'larda, 18. yy.'da geçerli olan minimum devlet anlayışına; 2000'lerde ise, düzenleyici devlet anlayışına bırakmıştır¹⁵².

Sosyal devletin yaşadığı söz konusu dönüşüm sürecinde kamu yönetimi, daha az masraflı hale getirilmeye çalışılmış, bu amaçla kamu hizmetlerinin seviyesi azaltılarak kamu sektörüne verimlilik kazandırılmaya çalışılmıştır. “İyi yönetim” kavramının ortaya çıkmasına neden olan söz konusu çaba; yerelleşme, piyasalaşma ve gönüllüleşme yönünde önemli değişiklikler meydana getirerek, yeni bir kamu yönetimi anlayışının doğmasına neden olmuştur¹⁵³.

Clarke, sosyal devletin son 30 yılda kamu yönetimine yansıyan boyutuyla yaşadığı değişimi bir tablo ile özetlemektedir. Söz konusu tabloya göre; sosyal devletin dönüşümüyle birlikte, kamu yönetimi

¹⁵¹ ŞAYLAN, s. 293–294; ÖRÜCÜ, s. 35.

¹⁵² ŞAYLAN, s. 16, 293-294; OLSEN, Greeg M., *The Politics of the Welfare State Canada, Sweden, and the United States*, Oxford University Press, Canada 2002, s. 167; PIERSON, *Beyond The Welfare State?*, s. 150.

¹⁵³ CLARKE, s. 17; PRIOR P. M., SKYES R., *Globalization and European Welfare States: Evaluating the Theories and Evidence*, **Globalization and European Welfare States Challenges and Change**, Ed. Robert Skyes, Bruno Palier and Pauline M. Prior, Palgrave Publishing, Hampshire 2001, s. 202; PIERSON, PIERSON, *Beyond The Welfare State?*, s. 165; BARROW, s. 142-144.

anlayışında da bir takım değişimler meydana gelmiştir¹⁵⁴. Bu değişim sürecini ifade etmek üzere; “bürokrasiden piyasalara”¹⁵⁵, “kamu yönetiminden, yeni kamu yönetimine”¹⁵⁶, “hiyerarşiden, ağlara”¹⁵⁷, “sosyal devletten, fırsat devletine”¹⁵⁸ biçiminde farklı kavramlar kullanılmıştır.

Belirtilen değişim sürecinde en çok öne çıkan kavram ise, iyi yönetim (good governance) kavramı olmuş ve kamu yönetiminde meydana gelen değişim bu kavram etrafında şekillenmiştir. Yönetimi, “devlet dışındaki aktörleri de kapsayacak şekilde birlikte yönetme çerçevesinde değiştirme” anlamına gelen iyi yönetim, yöneten ve yönetilen karşılığıyla oluşan devlet-toplum ayrılığı yerine; hükümet dışı aktörlerin katılımına da imkan veren, adem-i merkezîleşme ve düzenleyici devlet kavramları etrafında biçimlenen yeni bir modele karşılık gelmektedir. Nitekim bu kavram, 1970'lerin ortalarından itibaren sosyal devletin krizi, 1989'da sosyalist blokun çöküşü, neoliberalizmin yükselişiyle ön plana çıkan devletin küçültülmesi, özelleştirme, deregülasyon, serbest piyasa ve rekabet düzeninin sağlanması gibi kavramlarla belirginlik kazanmış ve kullanımı hızla yaygınlaşmıştır. İyi yönetim kavramının geliştirilmesinde; DB (Dünya Bankası) ve IMF (Uluslararası Para Fonu) 'in devletin yeniden yapılandırılmasına yönelik raporları, BM (Birleşmiş Milletler) Küresel yönetim Komisyonu

¹⁵⁴ CLARKE, s. 13.

¹⁵⁵ BARTLET W., ROBERTS J., and LE GRAND J., The Development of Quasi-Markets in the 1990's, **A Revolution in Social Policy: Quasi-Market Reforms in the 1990's**, Ed. Will Bartlet, Jenifer Roberts, and Julian Le Grand, Policy Press, Bristol 1998, s. 1-17

¹⁵⁶ BUTCHER, Tony, **Delivering Welfare Services**, Open Universty Press, Buckingham 2002, s. 1-19, 178-193

¹⁵⁷ RHODES, R. A. W., **Understanding Governance: Policy Network, Governance, Reflexivity and Accountability**, Open University Press, Buckingham 1997, s. 3-46.

¹⁵⁸ GILBERT, Neil, **Transformation of the Welfare State. The Silent Surrender of Public Responsibility**, Oxford University Press, Oxford 2004, s. 9-61

Raporu (1995), Milenyum Deklarasyonu (2000) ve OECD'nin Düzenleyici Reform Raporu (1997) belirleyici bir rol üstlenmişlerdir¹⁵⁹.

Bunlardan iyi yönetim kavramını en yaygın biçimde kullanan Dünya Bankası'nın tanımlamalarına göre: *"iyi yönetim (good governance); açık ve öngörülebilir bir karar alma sürecinin, profesyonel bir bürokratik yönetimin, eylem ve işlemlerinden sorumlu bir hükümetin ve kamusal sürece aktif bir şekilde katılımında bulunan sivil toplum ve hukukun üstünlüğünün geçerli olduğu bir düzeni ifade etmektedir."*¹⁶⁰.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın tanımına göre ise; *"İyi yönetim; bir ülkedeki ekonomik, siyasal ve idari otoritenin her düzeydeki işlemleri yürütmesi anlamına gelmektedir. İyi yönetim, vatandaşların ve toplumsal grupların kendi çıkarlarını korumak ve yasal haklarını kullanmak için gerekli mekanizmalara ve kurumlara sahip olmalarını gerektirmektedir."*¹⁶¹.

Özü itibariyle iyi yönetim kavramının; sınırlı devlet yapısı, sivil toplum ve piyasa ekonomisi gibi kavramları ön plana çıkarması nedeniyle neoliberal yaklaşımla paralellik arz ettiği ifade edilmektedir. Ayrıca yine neoliberal düşünceye paralel olarak yönetim ile piyasanın özgürleştirici niteliği savunulmakta ve devletin bir 'şirket' tarzında örgütlenmesi gerektiği öne sürülmektedir. Bu çerçevede şirketler için öngörülen *'toplam kalite yönetimi'*, *'müşteri odaklı yönetim'* gibi kavramlar, kamu yönetimine uygulanmakta ve kamu yönetimi de *'rekabet'* ilkesi gereğince yeniden yapılandırılmaktadır¹⁶².

Küreselleşmenin getirdiği rekabet baskısı nedeniyle, yeniden yapılandırılan kamu yönetimi anlayışında meydana gelen değişimler de, sosyal devletin gereği olarak sunulan kamu hizmetlerini önemli ölçüde etkilemiş bulunmaktadır. Bu çerçevede özel ve gönüllü sektörlerin, refah hizmetlerindeki genişleyen payı dikat çekmektedir. Nitekim bundan

¹⁵⁹ SUNAY, **Tartışılan Egemenlik**, s. 196; BAYRAMOĞLU, Sonay, **Yönetişim Zihniyeti - Türkiye'de Üst Kurullar ve Siyasal İktidarın Dönüşümü**, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 27-35; AKTAN, **Değişim Çağında Devlet**, s. 174-175.

¹⁶⁰ AKTAN, **Değişim Çağında Devlet**, s. 175.

¹⁶¹ AKTAN, **Değişim Çağında Devlet**, s. 175.

¹⁶² SUNAY, **Tartışılan Egemenlik**, s. 260.

böyle refah hizmetlerinin; devlet yerine, piyasa ve gönüllü sektörler tarafından gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir¹⁶³.

Kamu hizmetlerinin piyasalaşması olarak değerlendirilen bu gelişimde; eğitim ve sağlık gibi pek çok sosyal kamu hizmetinin, özel kamu hizmetleri tarafından gerçekleştirilmesi yönünde artan bir baskı bulunmaktadır. Böylelikle sosyal hizmetler, piyasalaştırılmakta ve özel sektör, söz konusu piyasalaşma sürecinden kar elde edebilmektedir. Ayrıca böyle bir gelişim sürecinde gönüllü sektörlerin teşviki de önem arz etmektedir. Nitekim devletin üstlendiği bazı sorumlulukların, gönüllü kuruluşlardan oluşan üçüncü sektöre devredilerek, devletin sermayeye yansiyabilecek yüklerden kurtulması, sermaye sahiplerinin çıkarlarını karşılamaktadır. Dolayısıyla sermaye, kendisini yüklerden kurtarması nedeniyle üçüncü sektörü desteklemektedir. Sonuç olarak kamu hizmetlerinin, piyasaya ve gönüllü sektörlerle devredildiği bu süreç; klasik sosyal devletin istatikselsel olarak azalırken, piyasanın, gönüllülüğün ve sivil toplumun yükselmesine ve özel ve kamu sektörleri arasındaki klasik sosyal devleti karakterize eden sınırların belirsizleşmesine neden olmaktadır¹⁶⁴.

B.HAK VE ÖZGÜRLÜKLER AÇISINDAN

Batı refah devletlerinin 1970'lerin ortalarından itibaren mali anlamda krize girmesiyle birlikte; neoliberal düşüncelerin de etkisiyle, refah yaklaşımında bir erozyon yaşanmıştır. Bu ortamda sosyal devletler; küresel rekabetin taleplerini daha iyi karşılayabilmek amacıyla, vatandaşların sosyal ve ekonomik haklarını daha zayıf biçimde karşılama yoluna gitmişlerdir. Buradaki temel amaç; sosyal masrafların artmasına neden olarak görülen sosyal hakları kısıtlamak suretiyle; ülkelerin daha rekabetçi hale gelmesini sağlamak olmuştur. Nitekim küreselleşmenin

¹⁶³ CLARKE, s. 17; LOWE, s. 16; BARROW, s. 142-144; FITZPATRICK, s. 159. Bu durum, kamu hizmetinin geleneksel tanımında var olan, toplumun ortak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla devletin yürüttüğü faaliyetlere, özel sektörün de eklenmesine ve hizmetin kim tarafından yapıldığının önemsiz hale gelmesine neden olmuştur. RUHİ, s. 224-225.

¹⁶⁴ POWELL M., HEWITT M., s. 138; OLSEN, s. 167; ABOU-NASSIF, s. 20. PIERSON, Beyond The Welfare State?, s. 150; PRIOR P. M., SKYES R., s. 202.

yol açtığı uluslararası rekabet; sosyal devletin getirdiği maliyetli sosyal ve ekonomik haklar üzerinde aşındırıcı bir etkide bulunmuş¹⁶⁵, hatta bu süreç bazı yazarlar tarafından sosyal ve ekonomik hakların tasfiyesi olarak değerlendirilmiştir¹⁶⁶.

Her ne kadar küresel rekabet sürecinde, sosyal ve ekonomik haklarda yaşanan değişimi; bu hakların tamamen tasfiyesi olarak değerlendirmek abartılı bir yaklaşım olarak görünse de, söz konusu süreçte sosyal ve ekonomik hakların önemli ölçüde değişime uğradığı da bir gerçektir. Nitekim bu iddayı destekleyecek bir takım gelişmeler de söz konusudur. Bunlardan ilki; kriz öncesi ve sonrasında sosyal ve ekonomik hakların farklı seviyede ele alınması; ikincisi, sosyal ve ekonomik haklara karşılık; kişisel ve siyasal hakların ön plana çıkarılması ve sonucunda sosyal refah imkânlarının hak temelinden çıkarılarak, bireysel sorumluluk ve toplumsal dayanışma temelinde ele alınmasıdır.

Belirtilen gelişmelerden; kriz öncesi ve sonrasında sosyal ve ekonomik hakların farklı seviyelerde ele alınması yönündeki gelişme

¹⁶⁵ WONG, Linda, 'Market Reforms, Globalization and Social Justice in China', **Journal of Contemporary China**, Year 13, Vol 38, February 2004, s. 151; CLARKE, s. 74; BECK, s.1; KANGAS, O., PALME J., Social Rights, Structural needs and social expenditure: A Comparative Study of 18 OECD Countries 1960-2000, **Investigating Welfare State Change: The 'dependent Variable Problem' in Comparative Analysis**, Ed. Jochen Clasen, Nico A. Siegel, Edward Elgar Publishing, Cheltenham 2007, s. 106-107; ABOU-NASSIF, s. 1, 51; GIAIMO, s. 366; KORPI, s. 590-591; KUHNER, Stefan, Country-Level Comparisons of Welfare State Change Measures: Another Facet of the Dependent Variable Problem within the Comparative Analysis of the Welfare State?, **Journal of European Social Policy**, Vol. 17, Issue 1, 2007, s. 7; ŞAYLAN, s. 293-295; UYGUN, Oktay, Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi, **Anayasa Yargısı**, C. 20, 2003, s. 267; DOĞAN, Parçalayan Küreselleşme, s. 179.

¹⁶⁶ BRAND U., WISSEN M., Neoliberal Globalization and the Internationalization of Protest: A European Perspective, **Antipode**, Translated into English by Sabah Alnasseri and Irene Wilson, Vol. 37, Issue 1, Blackwell Publishing, 2005, s. 10.

çerçevesinde 70'li yılların ortalarından itibaren; ABD ve başta İngiltere olmak üzere hemen hemen bütün Avrupa ülkelerinde, sosyal harcamaların azaltılma çabası gözlenmektedir. Bu süreçte özellikle, maliyet getiren sosyal hakların azaltılmasına dönük bir yönelim söz konusudur¹⁶⁷. Fakat ilgili ülkeler, bu hususta radikal değişikliklere gitmemekte;¹⁶⁸ dolayısıyla da Anayasal temelde herhangi bir düzenleme yapmamaktadırlar. Sözü edilen süreçte devletler, daha çok bütçeye maliyet getiren, sosyal sigorta ve sosyal yardımları kapsayan sosyal güvenlik hakkı, sermayenin rekabet edebilirliğini etkileyen çalışma hakkı, çalışma koşulları ile ilgili haklar, sendikal haklar, toplu sözleşme

¹⁶⁷ KAZGAN, Küreselleşme ve Ulus Devlet, s. 233; MICHALOWSKI, Sabine, Sovereign Debt and Social Rights-Legal Reflections On a Difficult Relationship, **Human Rights Law Review**, Volume 8, No: 1, 2008, s. 53; PIERSON, Contemporary Challenges to Welfare State Development, s. 791; TAYLOR-GOOBY, Peter, Politic Change at a Time of Retrenchment France, Germany, Italy and the UK, **Social Policy & Administration**, Vol. 33, No. 1, March 1999, s. 1-3; SCARBROUGH, s. 250-2551; ABOUNASSIF, s. 17; PRIOR P. M., SKYES R., s. 201; GUILLEN A. M., ALVAREZ S., Globalization and the Southern Welfare States, **Globalization and European Welfare States Challenges and Change**, Ed. Robert Skyes, Bruno Palier and Pauline M. Prior, Palgrave Publishing, Hampshire 2001, s. 109. Sosyal devletin beşiği olarak kabul edilen İskandinav ülkelerinde dahi, Sosyal Devlet ve bu çerçevede sosyal ve ekonomik haklar güç kaybına uğramaktadır. ESPING-ANDERSEN, Gosta, After the Golden Age? Welfare State Dilemmas in a Global Economy, **Welfare States in Transition: National Adaptations in Global Economies**, Sage Publications, London 1996, s. 25; KUISMA, Mikko, Social Democratic Internationalism and the Welfare State After the 'Golden Age', **Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association**, Vol.42, Issue 1, 2007, s. 9-10. Hatta bu hususta devletler öyle baskı altındadırlar ki; 1990'ların Fransa'sında iktidar olan sosyalist parti dahi, yeni liberal düzen çerçevesinde pek çok esası benimsemiştir. GRITSCH, Maria, The Nation-State and Economic Globalization: Soft Geo-Politics and Increased State Autonomy?', **Review of International Political Economy**, Vol. 12, Issue 1, 2005, s. 18-19.

¹⁶⁸ KORAY, s. 119.

ve grev hakkını sınırlamaya dönük önemli reformları yürürlüğe koymaktadırlar¹⁶⁹.

Nitekim bu doğrultuda sosyal devletin; sosyal ve ekonomik haklar çerçevesinde, özellikle de sosyal güvenlik hakkı çerçevesinde sunduğu sosyal koruma programlarının seviyelerinde meydana gelen değişimler, sosyal ve ekonomik haklarda yaşanan gerilemeye dair önemli göstergeler olmaktadır. Bu ortamda gerçekleştirilen reform ve değişimlerle sosyal hakların farklı seviyede ele alınmaları, bize sosyal devlette yaşanan değişimle ilgili önemli veriler sunmakta ve sosyal devletin sınırlarını belirlemektedir¹⁷⁰.

Sosyal ve ekonomik haklarda değişime yol açan ikinci gelişme kişisel ve siyasal hakların ön plana çıkarılması olup, esas itibariyle liberalizmin yeniden yükselişe geçtiği dönemle birlikte; insan hakları içerisinde sosyal ve ekonomik hakların geri plana atılması söz konusu olmuş, hatta pek çok yazar tarafından, toplum içinde korunmaya muhtaç kesimlerin insanca bir yaşam sürmesini amaçlayan sosyal hakların "insan hakkı" olarak değerlendirilemeyeceği görüşü ileri sürülmüştür. Nitekim bu doğrultuda, ısrarlı bir biçimde ve yoğun olarak sosyal ve ekonomik haklar yerine, ekonomik verimlilik ve büyümeyle uyumlu olan kişisel ve siyasal haklar üzerinde durulmuştur¹⁷¹.

Kişisel ve siyasal haklar içerisinde de; özel mülkiyet hakkı, özel girişim özgürlüğü ve fikri mülkiyet hakları gibi piyasa özgürlükleri

¹⁶⁹ ABOU-NASSIF, s. 15; UYGUN, s. 266-267.

¹⁷⁰ CLASEN, J., CLEGG D., Levels and Levers of Conditionality: Measuring Change within Welfare States, **Investigating Welfare State Change: The 'dependent Variable Problem' in Comparative Analysis**, Ed. Jochen Clasen, Nico A. Siegel, Edward Elgar Publishing, Cheltenham 2007, s. 166-167; TAYLOR-GOODY, The Silver Age of the Welfare State, s. 597; KUHNER, s. 6.

¹⁷¹ PIETERSE, Marius, Beyond The Welfare State: Globalisation of Neoliberal Culture and The Constitutional Protection of Social and Economic Rights in South Africa, **Stellenbosch Law Review**, www.heinonline.com, Vol. 14, Issue 3, 2003, s. 7; ÖZDEK, Yasemin, Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kısılacında İnsan Hakları, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, Ed. Yasemin Özdek, TODAİE Yayınları, Ankara 2002, s. 33-34; UYGUN, s. 267; MIDGLEY, s. 144.

olarak adlandırılan piyasa yönelimli (market-oriented) haklara ayrı bir önem verilmiş ve söz konusu haklar uluslararası korumaya alınmıştır. Bu hakların sosyal ve ekonomik haklarla çatışması durumunda ise, piyasa yönelimli haklara öncelik tanıyan bir yaklaşım sergilenmiştir¹⁷².

Öncelik tanıma şeklindeki bir yaklaşımın hukuk devleti açısından da geçerli olduğu gözlenmektedir. Yaşanan değişim sürecinde hukuk devleti ile daha ziyade; sermayenin uluslararası akışını kolaylaştıracak, yatırımları güvenceye alacak, imtiyazları koruyacak bir hukuk sisteminin oluşturulması kastedilmektedir. Dünya Bankası raporlarında da bu durum; “sözleşmelerin uygulanması, mülkiyet haklarının korunması, yabancı ve yerli yatırımcıların teminatlarına güven duymasının sağlanması” olarak somutlaştırılmaktadır¹⁷³.

Sosyal ve ekonomik haklardaki gelişme bağlamında, sosyal refah imkânlarının hak temelinden çıkarılarak, bireysel sorumluluk ve toplumsal dayanışma temelinde ele alınması yönündeki gelişme çerçevesinde ise, öncelikle sosyal devletin gereği olarak yürürlüğe konulan sosyal ve ekonomik haklara önemli itirazlar yöneltilmesi söz konusu olmaktadır. Esas itibarıyla haklar; özgür olma ve başkalarının özgürlüğüne müdahale etmeme yükümlülüğü karşısında, başkalarına karşı sahip olunan haklardır. Bir kimseye karşı hakka sahip olmak, o kimseye karşı zorla uygulanabilir bir talepte bulunmaya yetkili olmayı ve karşı tarafın da söz konusu talebe saygılı olma ödevi altına girmesini ifade eder. Aynı şekilde devlete karşı bir hakka sahip olmanın anlamı da, devletin müdahalesine maruz kalınmama hususunda güçlü bir iddiaya sahip olunması anlamına gelmektedir. Sosyal ve ekonomik haklar bakımından bu durum; refah teorisyenlerinin, refah taleplerini uygulamaya geçirebilmek için cebre başvurulabilmesini sağlamak amacıyla hak kavramının cebriliğinden yararlanmak istemeleri şeklinde

¹⁷² UYGUN, s. 266-267; KORAY M., ALEV H., Yoksulluk ve Yoksunluk Konusunda Bütünlükçü Bir İnsan Hakları Yaklaşımının Gerekliliği, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, Ed. Yasemin Özdek, TODAİE Yayınları, Ankara 2002, s. 464; ÖZDEK, s. 33-34;

¹⁷³ ÖZDEK, s. 33-34.

değerlendirilmekte ve sonuç itibarıyla sosyal ve ekonomik hakların, belirtilen teorik temellere uygun düşmediği iddia edilmektedir¹⁷⁴.

Sosyal ve ekonomik hakların, gerçekte hak niteliği bulunmadığı hususunda ileri sürülen bu iddialara paralel biçimde, yaygın olarak sosyal ve ekonomik haklar aracılığıyla sunulan refah yardımlarının yerini, ihtiyaç temelli bağlantısız refah yardımlarının aldığı görülmektedir. Böylelikle sosyal devletin etkin olduğu dönemde; devletten, “hak” niteliğinde istenebilen hususların, neo-liberal politikalar çerçevesinde, bireylerin merhametine bırakılan “yardım”lara dönüşmesi söz konusu olmaktadır¹⁷⁵. Haklardan yardımlara doğru yaşanan bu dönüşüm ise, devletin sorumluluklarından toplumun ve bireyin sorumluluklarına kayma olarak nitelendirilmektedir¹⁷⁶.

Böyle bir gelişim sürecinde topluma yüklenen dayanışma sorumluluğu çerçevesinde toplumsal dayanışmanın arttırılmaya çalışılmasının¹⁷⁷ yanında; bireylerin de sorumluluk üstlenmeler, yeniden yapılanmanın bir gereği olarak teşvik edilmektedir. Bu bağlamda vatandaşların kendi sorumluluklarını almaları ve belirtilen hususta azami çaba göstermeleri arzulanmaktadır¹⁷⁸. Nitekim ABD’de Reagan döneminde temel sorunun yoksulluk değil, bağımlılık olduğu ve sosyal devletin çalışmadan ziyade bağımlılığı ön plana çıkardığı ifade edilmiş ve

¹⁷⁴ BARRY, Norman P. **Modern Siyaset Teorisi**, Çev. Mustafa Erdoğan-Yusuf Şahin, Liberte Yayınları, Ankara 2004, s. 272-273, 285; TAYLOR-GOUBY P., CHARLOTTE H., CATHERINE B., s. 2.

¹⁷⁵ MIDGLEY, s. 151; PIERSON, Beyond The Welfare State?, s. 150; ÇULHA-ZABCI, Filiz, Sosyal Riski Azaltma Projesi: Yoksulluğu Azaltmak mı, Zengini Yoksuldan Korumak mı?, **AÜSBFD**, c.58, sy.1, Ocak-Mart 2003, s. 237.

¹⁷⁶ RYAN, s. 143.

¹⁷⁷ TAYLOR-GOUBY, Peter, Book Review, **International Journal of Social Welfare**, Vol. 12, 2003, s. 165; GILBERT, s. 4.

¹⁷⁸ TAYLOR-GOUBY P., DEAN H., MUIIRO M., Parker G., Risk and the Welfare State, **British Journal of Sociology**, Vol. 50, No. 2, June 1999, s. 177; TAYLOR-GOUBY P., CHARLOTTE H., CATHERINE B., s. 2; PAVOLINI E., RANCI C., Restructuring the welfare state: reforms in long-term care in Western European countries, **Journal of European Social Policy**, Vol. 18, Issue 3, 2008, s. 256-257; KORPI, s. 598.

bu durum eleştirilmiştir. Bunun sonucu olarak gerçekleştirilen reformlarda da; sosyal programların ve ödeneklerin azaltılması ve yararlanma koşullarının ağırlaştırılması yoluna gidilmek suretiyle, ‘kullanıcıların sorumluluk yüklenmeleri esasına’ geçilmiştir¹⁷⁹.

V. SONUÇ

Sosyal devletin yaygın olarak uygulandığı dönemde ortaya çıkan mali yükler; belli bir süre burjuvazinin ödediği vergilerle finanse edilmiş, fakat 70’li yılların ortalarında yaşanan mali krizler, sermayenin kar haddini düşürmüştü ve bu durum sermayenin ödediği yüksek vergilerle finanse edilen sosyal devletin yeniden yapılandırılmasına dair taleplerin dile getirilmesine neden olmuştur. Bu doğrultuda oluşan talepler genel olarak; Keynesyen düşünce doğrultusunda işleyen ekonomik düzenden, neoliberal düşünce doğrultusunda işleyen yeni bir küresel ekonomik düzene geçilmesini sağlamıştır.

Neoliberal düşünce çerçevesinde gelişen yeni ekonomik düzenin, uluslararası alanda açık ekonomi ve rekabet temelinde gelişmesine bağlı olarak ise, sermayenin talepleri son derece önemli hale gelmiştir. Sermayenin talepleri doğrultusunda da devletin; piyasa dostu bir tavır sergileyerek küresel rekabeti kolaylaştırıcı politikalar benimsemesi, piyasanın işleyişine mümkün olduğunca müdahale etmemesi ve etkin bir şekilde işleyen yargı mekanizmasıyla sermayenin çıkarlarını koruması temel hedefler haline gelmiştir.

Küresel ölçekte ciddi bir ekonomik rekabetin yaşanmasına neden olan bu süreçte sermayenin en önemli talebi devletlerin, maliyetleri azaltmaları olarak belirmiştir. Devletlerden daha rekabetçi olunabilmesi amacıyla beklenen maliyetlerin düşürülmesinde ise en önemli yeri, sosyal devletin getirdiği sosyal maliyetler almaktadır.

Küreselleşme sürecinde devletlerin azaltmaya çalıştığı sosyal maliyetler, sosyal devletin yapısında ve temel hak ve hürriyet anlayışında önemli etkiler meydana getirmektedir. Bu süreçte devlet yapısı, etkililik ve verimlilik sağlanması yönünde bir değişim yaşarken; temel hak ve hürriyetler de, sosyal ve ekonomik haklar boyutuyla önemli değişimlere maruz kalmaktadırlar. Söz konusu değişimlerin yönü genel olarak

¹⁷⁹ SALLAN GÜL, s. 244-245; PIERSON, Contemporary Challenges to Welfare State Development, s. 792.

devletin, sosyal devlet olma karakterini zayıflatıcı niteliktedir. Ancak sosyal devletin karakterini zayıflatan küreselleşme süreci; bazı abartılı yorumların aksine, sosyal devleti tamamen tasfiye edecek güçte de görünmemektedir.

Gerçekte sosyal devlet dönemine geçilene kadar yaşanan acı tecrübeler dikkate alındığında, böyle bir döneme geri dönülmesi mümkün gözükmemekle birlikte, sosyal devletin II. Dünya Savaşı sonrasında uygulandığı gibi cömert olabilmesi de bir hayli zordur. Dolayısıyla yaşanan süreci “önceki dönemde alışılan cömert sosyal devletin, geri çekilmesi” olarak nitelendirmek mümkündür. Ancak söz konusu geri çekilmenin, anayasal düzeye yansiyacak boyutta olmadığını da ifade etmek gerekmektedir. Bu süreçte, sosyal devlet içerisinde sosyal ve ekonomik haklar varlığını korumakta, ancak yasal ölçekte yapılan bir takım düzenlemelerle; cömert sosyal devlet uygulamaları tedrici olarak erozyona uğramaktadırlar.

KAYNAKÇA

ABOU-NASSIF, Fida, **Canadian Woman in the Welfare State Age of the Globalization**, Not Published Dissertation, www.proquest.umi.com UMI number: 0-612-72749-1, Ottawa Canada 2002.

ADELANTADO J., CALDERÓN E., Globalization and the Welfare State: the Same Strategies for Similar Problems?, **Journal of European Social Policy**, Vol. 16, Issue 4, 2006.

AKKAYA, Rukiye, Çözülen sosyal devlet ve Küreselleşme Olgusu, **Prof. Dr. Necip Kocayusufpaşaoğlu İçin Armağan**, Seçkin Yayınları, Ankara 2004.

AKYILMAZ, Bahtiyar, **İdare Hukuku**, Sayram Yayınları, Konya 2004.

ARTS W., GELISSEN J., Welfare States, Solidarity and Justice Principles: Does the Type Really Matter? **Acta Sociologica**, Vol. 44, 2001.

ATAR, Yavuz, **Türk Anayasa Hukuku**, Mimoza Yayınları, Konya 2005.

BARROW, Clyde W., The Return of the State: Globalization, State Theory and the New Imperialism, **New Political Science**, Vol. 27, No. 2, June 2005.

BARRY, Norman P., **Yeni Sağ**, Çev. Cevdet Akyan, Tisamat Yayınları, Ankara 1989.

BARRY, Norman P., **Modern Siyaset Teorisi**, Çev. Mustafa Erdoğan-Yusuf Şahin, Liberte Yayınları, Ankara 2004.

BARTLET W., ROBERTS J., and LE GRAND J., The Development of Quasi-Markets in the 1990's, **A Revolution in Social Policy: Quasi-Market Reforms in the 1990's**, Ed. Will Bartlet, Jenifer Roberts, and Julian Le Grand, Policy Press, Bristol 1998.

BAYRAMOĞLU, Sonay, Küreselleşmenin Yeni Siyasi İktidar Modeli: Yönetişim, **Praksis**, sy. 7, Yaz 2002.

BAYRAMOĞLU, Sonay, **Yönetişim Zihniyeti - Türkiye'de Üst Kurullar ve Siyasal İktidarın Dönüşümü**, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

BECK, Ulrich, **What is Globalization?**, Politiy Press, Chambridge 2000.

BENVENISTI E., NOLTE G., BARAK-EREZ D., **The Welfare State, Globalization, and International Law**, Springer Published 2004.

BONOLI, Giuliano, Classifying Welfare States: A Two-Dimension Approach, **Journal of Social Policy**. Cambridge: Jul 1997. Vol. 26.

BRADY, David, The Welfare State and Relative Poverty in Rich Western Democracies, 1967-1997, **Social Forces**, Vol. 83, no. 4, June 2005.

BRAND U., WISSEN M., Neoliberal Globalization and the Internationalization of Protest: A European Perspective, **Antipode**, Translated into English by Sabah Alnasser and Irene Wilson, Vol. 37, Issue 1, Blackwell Publishing, 2005.

BRIGGS, Asa, The Welfare State in Historical Perspective, **European Journal of Sociology**, Vol. 2, 1961.

BULUT, Nihat, Küreselleşme sosyal devletin Sonu mu?, **AÜHFĐ**, c. 52, sy. 2, Ankara 2003.

BUTCHER, Tony, **Delivering Welfare Services**, Open Universty Press, Buckingham 2002.

CERNY, Philip G., "Paradoxes of the Competition State: The Dynamics of Political Globalization", **Government and Opposition**, Vol. 32, Issue 2, 1997.

CLARKE, John, Changing Welfare Changing States (New Directions in Social Policy), Sage Publications, London 2007.

CLASEN, J., CLEGG D., Levels and Levers of Conditionality: Measuring Change within Welfare States, **Investigating Welfare State**

Change: The 'dependent Variable Problem' in Comparative Analysis, Ed. Jochen Clasen, Nico A. Siegel, Edward Elgar Publishing, Cheltenham 2007.

CREW, David F., **Germans on Welfare: from Weimar to Hitler**, Oxford University Press US, New York 1998.

ÇULHA-ZABCI, Filiz, Sosyal Riski Azaltma Projesi: Yoksulluğu Azaltmak mı, Zengini Yoksuldan Korumak mı?, **AÜSBFD**, c.58, sy.1, Ocak-Mart 2003.

DALY, Mary, Globalization and Bismarckian Welfare State, **Globalization and European Welfare States Challenges and Change**, Ed. Robert Skyes, Bruno Palier and Pauline M. Prior, Palgrave Publishing, Hampshire 2001.

DOĞAN, İlyas, **Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum**, Alfa Yayınları, İstanbul 2002.

DOĞAN, İlyas, **Parçalayan Küreselleşme**, Yetkin Yayınları, Ankara 2006.

ESPING-ANDERSEN, Gosta, **Three Worlds of Welfare Capitalism**, Polity Press, Chambridge, 1990.

ESPING-ANDERSEN, Gosta, (ed.), **Welfare State in Transition: National Adaptations in Global Economies**, Sage Publication, London 1996.

ESPING-ANDERSEN, Gosta, After the Golden Age? Welfare State Dilemmas in a Global Economy, **Welfare States in Transition: National Adaptations in Global Economies**, Sage Publications, London 1996.

FERERRA M., HEMERIJCK A. and RHODES M., Recasting European Welfare States for the Twenty first Century, **Welfare State Futures**, Ed. Stephan Leibfried, Cambridge University Press, Cambridge 2001.

FERRERA M., RHODES M., Recasting European Welfare States: An Introduction, **Recasting European Welfare States**, Ed. Maurizio Ferrera and Martin Rhodes, Routledge Publishing, London 2000.

FITZPATRICK, Tony, **New Theories of Welfare State**, Palgrave Macmillan, Hampshire 2005.

FLIGSTEIN, Neil, Is Globalization the Cause of the Crises of Welfare States?, **The Annual Meetings of the American Sociological Association Held in Toronto, Canada in August 1997**, <http://cadmus.iue.it/dspace/bitstream/1814/298/1/sps98-5.pdf>, 20.04.2009,

FRASER, Derek, **The Evolution of The British Welfare State**, Palgrave Macmillan, New York, 2003.

FURNIS N., TILTON T., **The Case for The Welfare State**, Indiana University Press, Bloomington 1977.

GENSCHEL, Philipp, Globalization and the Welfare State: a Retrospective, **Journal of European Public Policy**, Vol. 11, Issue 4, August 2004.

GIAIMO, Susan, Who Pays for Health Care Reform, **The New Politics of the Welfare State**, Ed. Paul Pierson, Oxford University Press, Oxford 2001.

GIDDENS, Anthony, **Elimizden Kaçıp Giden Dünya**, Çev. Osman Akınhay, Alfa Yayınları, İstanbul 2000.

GILBERT, Neil, **Transformation of the Welfare State. The Silent Surrender of Public Responsibility**, Oxford University Press, Oxford 2004.

GIZELIS, Theodora-Ismene, Globalization, Integration, and the European Welfare State, **International Interactions**, vol 31, Issue 2, Year 2005.

GÖREN, Zafer, sosyal devlet, **Prof. Dr. Seyfullah Edis'e Armağan**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, İzmir 2000.

GÖZLER, Kemal, **Türk Anayasa Hukuku**, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2000.

GREVE, Bent, Introduction: The Social, Political and Economic Future of the European Welfare States, **The Future of the Welfare State European and Global Perspectives**, Ed. Bent Greve, Ashgate Publishing, England 2008.

GRITSCH, Maria, The Nation-State and Economic Globalization: Soft Geo-Politics and Increased State Autonomy?', **Review of International Political Economy**, Vol. 12, Issue 1, 2005.

GUILLEN A. M., ALVAREZ S., Globalization and the Southern Welfare States, **Globalization and European Welfare States Challenges and Change**, Ed. Robert Skyes, Bruno Palier and Pauline M. Prior, Palgrave Publishing, Hampshire 2001.

HAY, Colin, Globalization, Economic Change and Welfare States: The 'Vexatious Inquisition of Taxation?', **Globalization and European Welfare States Challenges and Change**, Ed. Robert Skyes, Bruno Palier and Pauline M. Prior, Palgrave Publishing, Hampshire 2001.

HAY, Colin, **Re-stating Social and Political Change**, Open University Press, Buckingham 1996.

HELD D., MCGREW A., GOLDBLATT D., PERRATON J., **Global Transformations: Politics, Economics and Culture**, Polity Press, Cambridge 1999.

HELD D., MCGREW A., GOLDBLATT D., PERRATON P., Küresel Dönüşümler, Siyaset, Ekonomi ve Kültür, Çev. İsmail Aktar, **Küreselleşme Okumaları**, Ed. Kudret Bülbül, Kadim Yayınları, Ankara 2006.

HIRST P., THOMPSON G., Globalization-Frequently Asked Questions And Some Surprising Answers, **Globalization and Labour Relations**, Ed. Peter Leisink, Edvard Elgar Published, UK 1999.

HOLMAN, Bob, **A New Deal for Social Welfare**, Lion Press, Oxford 1993.

JESSOP, Bob, **The Future of the Capitalist State**, Polity Press, Cambridge 2002.

JOHNSON, Norman, **Reconstructing the Welfare State**, Harvester Wheatsheaf Press, Hemel Hempstead 1991.

JOHNSON, Norman, **Welfare State in Transition**, Wheatsheaf Press, Brighton 1987.

KANGAS, O., PALME J., Social Rights, Structural needs and social expenditure: A Comparative Study of 18 OECD Countries 1960-2000, **Investigating Welfare State Change: The 'dependent Variable Problem' in Comparative Analysis**, Ed. Jochen Clasen, Nico A. Siegel, Edward Elgar Publishing, Cheltenham 2007.

KAPANİ, Münci, Sosyal Bir Devletin Belirgin Özellikleri ve Ekonomik ve Sosyal Alanlardaki Başlıca Ödevleri, **Çağdaş Anayasalarda Ekonomik ve Sosyal Haklar ve Ödevler**, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, İstanbul 1982.

KARA, Uğur, **sosyal devletin Yükselişi ve Düşüşü**, Maki Yayınları, Ankara 2004.

KAZGAN, Gülten, **Küreselleşme ve Ulus Devlet: Yeni Ekonomik Düzen**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2005.

KELLER Jan, The Social State at a Turning Point, in Brian Littlechild, **De-and Reconstruction in European Social Work**, Ed. Peter Earth and Jan Keller, BK- Verlag Stassfurt 2005.

KEYMAN, Fuat E., Küreselleşme, Devlet, Kimlik/Farklılık: Uluslararası ilişkiler Kuramını Yeniden Düşünmek, Çev. Simten Çoşar, Alfa Yayınevi, İstanbul 2000.

KORAY, Meryem, **Sosyal Politika**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2005.

KORAY M., ALEV H., Yoksulluk ve Yoksunluk Konusunda Bütünlüklü Bir İnsan Hakları Yaklaşımının Gerekliliği, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, Ed. Yasemin Özdek, TODAİE Yayınları, Ankara 2002.

KORPI, Walter, Welfare-State Regress in Western Europe: Politics, Institutions, Globalization, and Europeanization, **Annual Reviews Sociology**, Vol. 29, June 2003.

KOZANOĞLU, Hayri, Küreselleşme ve Uluslarüstü Sermaye Sınıfı, **Doğu Batı**, c. 5, sy. 18, Şubat-Mart-Nisan 2002.

KÖSE, Ömer, Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve işlevsel Dönüşümü, **Sayıştay Dergisi**, sy. 49, Nisan-Haziran 2003.

KRISLOV, Samuel, Can the Welfare State Survive in a Globalized Legal Order? **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Vol. 603, January 2006.

KUHNER, Stefan, Country-Level Comparisons of Welfare State Change Measures: Another Facet of the Dependent Variable Problem within the Comparative Analysis of the Welfare State?, **Journal of European Social Policy**, Vol. 17, Issue 1, 2007.

KUISMA, Mikko, Social Democratic Internationalism and the Welfare State After the 'Golden Age', **Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association**, Vol.42, Issue 1, 2007.

LANE, Jan-Erik, **Globalization and Politics: Promises and Dangers**, Ashgate Publishing, Hampshire 2006.

LE GRAND, Julian, The State of Welfare, **The State of Welfare the Welfare State in Britain Since 1974**, ed. N. A. Barr, John Hills, Oxford University Press, Oxford 1990.

LEISERING, Lutz, Nation State and Welfare State: an Intellectual and Political History, **Journal of European Social Policy**, Vol. 13, Issue 2, 2003.

LOWE, Rodney, **The Welfare State in Britain since 1945**, Macmillan Press, London 1999.

LUHMANN, Niklas, **sosyal devletin Siyaset Teorisi**, Çev. Medeni Beyaztaş, Bakış Yayınları, İstanbul 2002.

LUND, Brian, **Understanding State Welfare: Social Justice or Social Exclusion**, Sage Publications, London 2002.

LYNGSTAD, Rolv, The welfare state in the wake of globalization: The case of Norway, **International Social Work**, Vol. 51, Issue1, 2008.

MICHALOWSKI, Sabine, Sovereign Debt and Social Rights-Legal Reflections On a Difficult Relationship, **Human Rights Law Review**, Volume 8, No: 1, 2008.

MIDGLEY, James, **Social Welfare in Global Context**, Sage Publications, California 1997.

MISHRA Ramesh, **Welfare State in Crisis: Social Thought and Social Change**, Harvester Wheatsheaf Press, Brighton 1984.

MISHRA, Ramesh, **Globalization and the Welfare State**, Edward Elgar Publishing, Cambridge 2000.

MISHRA, Ramesh, **Welfare State in Capitalist Society**, Harvester Wheatsheaf Press, Hemel Hempstead 1990, s. 83 vd.

MUFFELS R., FOUARGE D., The Role Of European Welfare States In Explaining Resources Deprivation, **Social Indicators Research**, Vol. 68, 2004.

NOAH L.-E., KAPLAN A., and LEVANON A., Distributive Justice and Attitudes Toward the Welfare State **Social Justice Research**, Vol. 16, No. 1, March 2003.

OLSEN, Greeg M., The Politics of the Welfare State Canada, Sweden, and the United States, Oxford University Press, Canada 2002.

ÖRÜCÜ, Ersin, **Sosyal sosyal devlette Bir Sosyal Kamu Hizmeti Konut**, İ.Ü.H.F. Yayını, İstanbul 1972.

ÖZBUDUN, Ergun, **Türk Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara 1995.

ÖZDEK, Yasemin, Globalizmin İdeolojik Hegemonyası: Yanılsamalar, **Amme İdaresi Dergisi**, c. 32, sy. 3, Eylül 1999.

ÖZDEK, Yasemin, Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kıskaçında İnsan Hakları, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, Ed. Yasemin Özdek, TODAİE Yayınları, Ankara 2002.

PAVOLINI E., RANCI C., Restructuring the welfare state: reforms in long-term care in Western European countries, **Journal of European Social Policy**, Vol. 18, Issue 3, 2008, s. 256-257;

PIERSON, Chirstopher, **Modern Devlet**, Çev. Dilek Hattatoğlu, Çivi Yazıları Yayınları, İstanbul 2000.

PIERSON, Christopher, **Beyond The Welfare State? The New Political Economy of Welfare**, Polity Press, Cambridge 2001.

PIERSON, Christopher, Contemporary Challenges to Welfare State Development, **Political Studies**, Vol. XLVI, 1998,

PIERSON, Christopher, Continuity and Discontinuity in the Emergence of the “Post-Fordist” Welfare State, **Towards A Post-Fordist Welfare State?**, Edited By. Roger Burrows & Brian Loader, Routledge Publishing, London 1996.

PIERSON, Paul, Coping with Permanent Austerity : Welfare State Restructuring in Affluent Democracies, **The New Politics of the Welfare State**, Ed. Paul Pierson, Oxford University Press, Oxford 2001.

PIERSON, Paul, Introduction Investigating the Welfare State at Century’s End, **The New Politics of the Welfare State**, Ed. Paul Pierson, Oxford University Press, Oxford 2001.

PIERSON, Paul, Three Worlds of Welfare State Research, **Comparative Political Studies** Vol. 33 No. 6/7, August/September 2000.

PIETERSE, Marius, Beyond The Welfare State: Globalisation of Neoliberal Culture and The Constitutional Protection of Social and Economic Rights in South Africa, **Stellenbosch Law Review**, www.heinonline.com, Vol. 14, Issue 3, 2003.

POWELL M., HEWITT M., **Welfare State and Welfare Change**, Open University Press, Buckingham 2002.

PRIOR P. M., SKYES R., Globalization and European Welfare States: Evaluating the Theories and Evidence, **Globalization and European Welfare States Challenges and Change**, Ed. Robert Skyes, Bruno Palier and Pauline M. Prior, Palgrave Publishing, Hampshire 2001.

RHODES R. A. W., **Understanding Governance: Policy Network, Governance, Reflexivity and Accountability**, Open University Press, Buckingham 1997.

RHODES, Martin, Globalization, Labour Markets and Welfare States: A Future of ‘Competitive Corporatism’?, **The Future Of European Welfare A New Social Contract?**, Ed. Martin Rhodes and Yves Meny, Macmillan Press, London 1998.

RHODES, Martin, The Political Economy of Social Pacts: ‘Competitive Corporatism’ and European Welfare Reform, **The New Politics of the Welfare State**, Ed. Paul Pierson, Oxford University Press, Oxford 2001.

RIEGER E., LEIBFRIED S., **Limits to Globalization: Welfare States and the World Economy**, Polity Press, Cambridge 2003.

ROBERTSON, Robbie, **The Three Waves of Globalization A History of a Developing Global Conciousness**, Fernwood Publishing and Zed Books, Nova Scotia and London 2003.

ROSANVALLON, Pierre, **sosyal devletin Krizi**, Ed. Cemal Bali Akal, Çev. Burcu Şahinli, Dost Yayınları, Ankara 2004.

ROSS, Fiona, Interests and Choice in the “Not Quite so New” politics of Welfare, **Recasting European Welfare States**, Ed. Maurizio Ferrera and Martin Rhodes, Routledge Publishing, London 2000.

RYAN, Paul, State of the Welfare State, **Review of Income and Wealth**, Series 49, Number 1, March 2003.

SALLAN GÜL, Songül, **sosyal devlet Bitti, Yaşamın Piyasa! Yeni Liberalizm ve Muhafazakârlık Kıskaçında sosyal devlet**, Ebabil Yayınları, Ankara 2006.

SAPIR, André, Globalization and the Reform of European Social Models, **JCMS** Vol. 44, Number 2., 2006

SCARBROUGH, Elinor, West European Welfare States: The Old Politics of Retrenchment, **European Journal of Political Research**, Vol. 38, 2000.

SHAIKH, Anwar, Who Pays for the "Welfare" in the Welfare State? A Multicountry Study, **Social Research**, Vol. 70, No. 2, Summer 2003.

SINN, Hans-Werner, The Threat to the German Welfare State, **AEJ**, Vol. 28, No. 3, September 2000, s. 280; (Ludwig Maximilians Universität and CESifo-Germany. Distinguished Address presented at the Forty-Ninth International Atlantic Economic Conference, Munich, Germany, March 14-21, 2000.

SKYES R., PALIER B., Challenges and Change: Issues and Perspectives in the Analysis of Globalization and European Welfare States Challenges and Change, **Globalization and European Welfare States Challenges and Change**, Ed. Robert Skyes, Bruno Palier and Pauline M. Prior, Palgrave Publishing, Hampshire 2001.

SQUIRES, Peter, **Anti-Social Policy: Welfare, Ideology and the Disciplinary State**, Harvester Wheatsheaf Press, Hemel Hempstead 1990.

STARKE, Peter, The Politics of Welfare State Retrenchment: A Literature Review, **Social Policy & Administration**, Vol. 40, no. 1, February 2006.

STIGLITZ, Joseph, **Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı**, Çev. Arzu Taşçıoğlu ve Deniz Vural F., Plan B Yayıncılık, İstanbul 2002.

SULLIVAN Michael, **The Development of the British Welfare State**, Harvester Wheatsheaf Press, Hemel Hempstead, 1996.

SULLIVAN, Michael,, **The Politics of Social Policy**, Harvester Wheatsheaf Press, Hemel Hempstead, 1992.

SUNAY, Reyhan, Küreselleşme ve Demokrasi, **SÜHFD**, c. 11, sy. 1-2, y. 2003.

SUNAY, Reyhan, **Tartışılan Egemenlik**, Yetkin Yayınları, Ankara 2007.

ŞAYLAN, Gencay, **Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**, İmge Kitabevi, Ankara 2003.

TANİLLİ, Server, **Devlet ve Demokrasi: Anayasa Hukukuna Giriş**, İÜHF Yayınları, İstanbul 1981.

TANÖR, Bülent, **Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar**, May Yayınları, İstanbul 1978.

TAYLOR-GOOBY P., DEAN H., MUIIRO M., Parker G., Risk and the Welfare State, **British Journal of Sociology**, Vol. 50, No. 2, June 1999, s. 177;

TAYLOR-GOOBY, Peter, Book Review, **International Journal of Social Welfare**, Vol. 12, 2003.

TAYLOR-GOBBY P., CHARLOTTE H., CATHERINE B., Querulous Citizens: Welfare Knowledge and the Limits to Welfare Reform, **Social Policy & Administration**, Vol. 37, No. 1, February 2003.

TAYLOR-GOBBY, Peter, Politic Change at a Time of Retrenchment France, Germany, Italy and the UK, **Social Policy & Administration**, Vol. 33, No. 1, March 1999.

TAYLOR-GOOBY, Peter, The Silver Age of the Welfare State: Perspectives on Resilience, **Journal of Social Policy**, Vol. 31, Issue 4, October 2002.

TITMUS, R., **Social Policy: An Introduction**, Allen and Unwin Press, London 1974.

TOWNSEND, Peter, Persuasion and Conformity: An Assesment of the Borrie Report on Social Justice, **New Left Review**, Vol. 213, 1995, s. 137-150; DIGBY, Anne, **British Welfare Policy** Workhouse to Workfare, Faber & Faber Press, London 1989.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku**, İ.Ü.H.F Yayını, İstanbul 1980.

UYGUN, Oktay, Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi, **Anayasa Yargısı**, C. 20, 2003.

VEIT-WILSON John, States of Welfare: A Conceptual Challenge, **Social Policy and Administration**, Vol. 34, Issue 1, 2000.

VIRPI, Tiomen, **Restructring The Welfare State: Globalisation and Social Policy Reform in Finland**, Edward Elgar Publishing, 2003.

WAGNER, Antonin, Redefining Citizenship for the 21st Century: from the National Welfare State to the UN Global Compact, **International Journal of Social Welfare**, Vol. 13, 2004.

WALLERSTEIN, Immanuel, **States? Sovereignty? The Dilemmas of Capitalists in an Age of Transition** Keynote address at conference on "State and Sovereignty in the World Economy," University of California, Irvine, Feb. 21-23, 1997, <http://www.binghamton.edu/fbc/iwsovtv.htm>. 01.09.2007.

WICKS Malcolm, **A Future for All**, Penguin Books, Harmondsworth 1987.

WILKENSKY H., LEBEAUX C., **Industrial Society and Social Welfare**, Free Press, New York 1965.

WONG, Linda, 'Market Reforms, Globalization and Social Justice in China', **Journal of Contemporary China**, Year 13, Vol 38, February 2004.

YILDIRIM, Ramazan, **Devletin Yapısı ve Nitelikleri (Anayasa Hukuku Ders Notları)**, Akader Yayınları, Diyarbakır 2003.